

Design učebnic pro základní školy

BcA. Kateřina Plesníková

Diplomová práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
Ateliér Grafický design

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **BcA. Kateřina Plesníková**
Osobní číslo: **K19372**
Studijní program: **N8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Multimédia a design – Grafický design**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Design učebnic pro základní školy**

Zásady pro vypracování

Rozsah teoretické práce minimálně 40 – 45 stran + obrazové přílohy (dokumentace praktické části). Práci odevzdat v elektronické podobě (dle předepsané celouniverzitní šablony viz směrnice rektora č. 33/2019) ve formátu PDF na 1 ks CD (DVD) nosiče, dále odevzdat 2 kusy výtisků práce v pevné vazbě (v jedné z nich bude vlepeno CD) a 1 výtisk graficky zpracované práce, která má volnější grafickou podobu.

1. Teoretická část: rozbor a zkoumání tvorby a designu učebnic pro základní školy v České republice a ve světě
2. Praktická část: design učebnice prvouky

Rozsah diplomové práce: viz Zásady pro vypracování
Rozsah příloh: viz Zásady pro vypracování
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/umělecké dílo

Seznam doporučené literatury:

KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 978-80-7315-174-4
MAŇÁK, Josef a Dušan KLAPKO, ed. *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 80-7315-124-3
LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů: zvyšování kvality vzdělávání učitelů přírodovědných předmětů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2489-7

Vedoucí diplomové práce: **M. A. Ondřej Chorý, Ph.D.**
Ateliér Grafický design

Datum zadání diplomové práce: **2. listopadu 2020**
Termín odevzdání diplomové práce: **21. května 2021**

doc. Mgr. Irena Armutidisová
děkanka

doc. Mgr.A. Pavel Noga, ArtD.
vedoucí ateliéru

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ / DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské/diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že:

- jsem na bakalářské/diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně dne: 1. 12. 2020

Jméno a příjmení studenta: BcA. Kateřina Plesníková

.....
podpis studenta

ABSTRAKT

Tématem diplomové práce je design učebnic pro základní školy. V teoretické části se zabývám ve zkratce teorií jejich tvorby jak po stránce obsahu, tak i designu. Také uvádím příklady designu učebnic z České republiky i ze světa. Dále se zabývám podrobněji předmětem prvouka a učebnicemi dostupnými na trhu. V závěru se ve zkratce zabývám populárně naučnou literaturou pro děti.

Klíčová slova: učebnice, vzdělání, prvouka, základní škola, design učebnic

ABSTRACT

The theme of my thesis is textbook design for primary schools. In the theoretical part, I deal briefly with the theory of textbooks production of in terms of both content and design. Besides I give an examples of textbooks design from Czech Republic and from around the world. Also I adress the subject of (Basic) Science and textbooks for this subject on the market and in the end I write about popular science books for children.

Keywords: textbook, education, (Basic) Science, primary school, textbook design

Rada bych poděkovala vedoucímu mé diplomové práce M.A. Ondřej Chorý, Ph.D., za jeho rady a odborné vedení. Dále bych ráda poděkovala Haně Škapové, za pomoc a ochotu se mnou konzultovat didaktickou část učebnice.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 KONCEPCE A CÍLE PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	11
1.1 ROLE DIDAKTIKY A KURIKULA.....	11
1.2 SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE	12
1.2.1 Vzdělávání na základních školách.....	13
1.2.2 Alternativní formy primárního vzdělávání.....	13
1.3 E-LEARNING	15
2 UČEBNICE VČERA, DNES A ZÍTRA	16
2.1 UČEBNICE V MINULÉM STOLETÍ.....	16
2.2 FUNKCE TIŠTĚNÉ UČEBNICE V MODERNÍ DOBĚ A JEJÍ BUDOUCNOST	18
2.3 TIŠTĚNÉ UČEBNICE – TEORIE A PRAXE JEJICH TVORBY	20
2.4 TVORBA UČEBNIC	20
2.5 SCHVALOVÁNÍ UČEBNIC	23
2.6 RECENZE UČEBNIC	23
2.7 VÝBĚR UČEBNIC	23
2.8 NAKLADATELSTVÍ	25
2.8.1 Fraus	25
2.8.2 Taktik.....	26
2.8.3 SPN – pedagogické nakladatelství	26
3 DESIGN UČEBNIC	27
3.1 FORMÁT UČEBNIC	27
3.2 OBRAZOVÁ ČÁST UČEBNIC	28
3.3 PRÁCE S TEXTEM.....	30
3.4 DESIGN UČEBNIC U NÁS A VE SVĚTĚ.....	30
3.4.1 Vividbooks fyzika	30
3.4.2 The Aesthetic Textbook Project	32
3.4.3 VISANG – učebnice matematiky a nové obálky učebnic	34
3.4.4 Geometry on the Fly – Space and Shape.....	36
3.4.5 Petica, Šestica, Sedmica	37
3.4.6 Achtung, Fertig, Code! Oxocard	39
3.4.7 Ordriket	41

4	UČEBNICE PRVOUKY.....	43
4.1	OSOBNÍ HODNOCENÍ UČEBNIC	45
4.1.1	Prvouka 1 (nakladatelství Fraus).....	45
4.1.2	Hravá prvouka člověk a jeho svět (nakladatelství Taktik).....	48
4.1.3	Oskarova prvouka (nakladatelství Nová škola).....	51
4.1.4	Cestička do školy (nakladatelství Alter)	53
4.2	SHRNUTÍ.....	55
5	NAUČNÁ LITERATURA PRO DĚTI.....	56
5.1	POZOR, DOKTOR!	56
5.2	A JAKO ANTARKTIDA	58
5.3	HRAVOUKA	59
5.4	PROFESOR ASTROKOCOUR: HRANICE VESMÍRU	60
5.5	ATOM V KUPCE SENA	61
II	PRAKTICKÁ ČÁST.....	62
6	DESIGN UČEBNICE PRO ZÁKLDNÍ ŠKOLU	63
6.1	OBSAH UČEBNICE PRVOUKY SVĚT A JÁ	64
6.2	VAZBA A FORMÁT UČEBNICE	64
6.3	OBRAZOVÁ ČÁST UČEBNICE.....	66
6.4	PÍSMO	68
6.5	DOPLŇKOVÉ MATERIÁLY	69
ZÁVĚR	70	
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	71	
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	73	
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	76	
SEZNAM OBRÁZKŮ	77	

ÚVOD

Učebnice jsou nedílnou součástí vzdělávání. Na trhu se jich nachází nepřehledné množství. Stačí si jen vybrat. A i přesto, že se stále více mluví o digitálním zpracování učebnic, klasické tištěné učebnice jen tak z lavic nezmizí. Naopak vznikají hybridní učebnice, které s jejich tištěnou formou počítají i do budoucna. Co se týče obsahu učebnic, najdeme spoustu studií, výzkumů a rad, jak je zpracovat. Jak je to, ale pak s vizuální stránkou učebnic? Je design při tvorbě učebnic vůbec potřebný? A šla by tištěná učebnice zpracovat i jiným způsobem, než tak jak ji známe dnes? Když se zběžně koukneme na to, co se stane, když se designéři zaměří na učebnice najdeme především spoustu slabikářů, které poskytují velkou tvůrčí volnost a jsou tím pádem atraktivní. Tyto projekty, nám však ukazují, že co se týče designu mají klasické učebnice, co dohánět. Na slabikáře se však v této diplomové práci zaměřovat nebudu, jelikož za vhodnější srovnání pokládám naučnou literaturu pro děti, která je podle mě tematicky a obsahově učebnicím bližší než slabikáře.

V praktické části, pak popisuji svůj postup při tvorbě učebnice prvouky pro první třídu základní školy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 KONCEPCE A CÍLE PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Diplomovou práci začnu shrnutím základní teorie, která je pro tvorbu učebnic klíčová, jelikož vysvětluje systém vzdělávání, pro který učebnice vznikají a ve kterém se následně i používají.

1.1 Role didaktiky a kurikula

Didaktiku, konkrétně tu školní bychom mohli definovat jako teorii školního vyučování, či vzdělávání. V tomto smyslu se slovo didaktika používá už skoro čtyři sta let. (Kalhous Z., Obst O.) Zakladatelem didaktiky u nás byl Jan Amos Komenský. Ten sám didaktiku vymezil jako: „*Umění umělého vyučování mládeže v uměních, jazyku a moudrosti, a to snadno, jakoby hrou.*“ (Kalhous Z. a Obst O., 2002, str. 15) Jeho pohled na vzdělávání ovlivnil změnu chápání didaktiky jak u nás, tak i ve světě, a i přes to, že jeho pohled na ní byl velmi ovlivněný encyklopedismem¹, Komenským ovlivněný didaktický systém se v evropském školství používá dodnes. Na uspořádání tříd a způsob vyučování zde stále můžeme najít prvky z dob osvětenství.

Ve 20. století k nám však přišlo ze světa, konkrétně ze Spojených států, odlišné pojetí než to, které navazovalo na Komenského tradici. John Dewey, tehdy představil pragmatickou pedagogiku. Výukovou metodu, jejímž cílem myšlení není jen poznání, ale i schopnosti žáka přizpůsobit se měnícím se podmínkám prostředí. K obecnému rozšíření této konkrétní metody, nebo dalších jež z Deweyho metody vychází, do školského systému se však nedosáhlo.

Po celou tuto dobu byla didaktika brána jako potřebná pro vzdělávání ne-li klíčová. Ke konci 20. století se však začal v České republice objevovat nový trend vzdělávání, který její potřebu vyvrátil. Jednalo se o vzdělávání dětí doma rodiči. Nešlo samozřejmě o úplnou novinku, tato záležitost u nás byla známá už z minulosti. Dříve šlo však o nouzové řešení například z důvodu nemoci dítěte. Jaké jsou teda rozdíly mezi tím, když dítě vyučuje zkušený pedagog oproti rodiči, který nikdy nestudoval teorii vzdělávání? „*Pro spojené státy jsou k dispozici data, podle nichž děti vzdělávající se doma pravidelně předstihují své vrstevníky z veřejných i soukromých škol a tříd.*“ (Kalhous Z. a Obst O., 2002, str. 18) Didaktika by však měla především sloužit učiteli jako pomoc a zdroj informací při

1 ENCYKLOPEDIISMUS – snaha o souhrn encyklopedických vědomostí, směr usilující o jejich uplatnění

orientování se v cílech vzdělávání, procesech učení, o vlastnostech žáků atd. Zároveň by jim měla poskytnout jistou zásobu modelů jednání, pravidel a vzorových postupů.

Představy o tom, jakou roli má hrát škola jsou ve společnosti i v odborných kruzích velmi rozdílné. Od školy se však hlavně očekává, že vedle zachování starého, tj. toho co se učili a jak věci dělali rodiče dětí, se bude přizpůsobovat neustále se měnící situaci a odhadne budoucí potřeby, tj. to co rodiče žáků ještě neznali.

Další otázkou pak je, čemu tedy vyučovat? Problémy spojené s touto otázkou, a také otázkou, jak výuku vlastně organizovat patří v didaktice k nejpodstatnějším. Řešení je závislé jak na hierarchii a funkci vzdělávání a školy ve společnosti, tak na okolnostech, které jsou vymezené politickými rozhodnutími. Řešení celé řady problémů v této oblasti, je pak shrnuto pod pojmem kurikulum. (Kalhous Z. a Obst O., 2002)

Kurikulum je plán, který ovlivňuje to, co se žáci ve škole učí. Shrnuje odpovědi na základní otázky didaktiky, proč, koho, v čem, jak vzdělávat a za jakých podmínek. (J. Průcha, Walterová a Mareš, 2001) Kurikulum je určováno neustále se obnovujícími se dokumenty. Nejznámějším takovým dokumentem v České republice je Národní kurikulum, za jehož zpracování odpovídá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, vymezuje cíle a obsah vzdělávání pro celou skupinu dětí a mládeže ve školou povinném věku. Termín označení Národní kurikulum se používá nejen u nás, ale můžeme ho najít v mnoha zemích světa.

Dalším dokumentem, který je vedle Národního kurikula, zpracován centrálně je Rámcově vzdělávací program, který vymezuje vzdělávací cíle a koncepce pro jednotlivé stupně vzdělávání. Tento program byl publikován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy poprvé v roce 2001.

Na nejnižší úrovni systému dokumentů jsou pak školní vzdělávací programy, podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na konkrétní škole. ŠVP je přizpůsoben podmínkám dané školy, musí však respektovat jednotlivé části RVP. Součástí školního vzdělávacího programu je ještě učební plán. Ten uvádí sestavu povinných, povinně volitelných a volitelných předmětů a jejich hodinovou sazbu v rámci jednoho týdne a roku pro jednotlivé ročníky. (Kalhous Z. a Obst O., 2002)

1.2 Systém vzdělávání v České republice

Český vzdělávací systém je rozdělen na primární (první stupeň ZŠ), sekundární, který se dále dělí na nižší (druhý stupeň ZŠ) a vyšší (střední odborné školy a gymnázia) a terciální

vzdělávání (vysoké a vyšší odborné školy). Ve světě pak můžeme najít jiné typy dělení, nejčastěji však v délce daného stupně vzdělávání.

1.2.1 Vzdělávání na základních školách

Primární a nižší sekundární vzdělávání bylo donedávna v České republice jediným stupněm vzdělávání, kterého se povinně účastnilo každé dítě, bez ohledu na úroveň svých schopností. Od začátku školního roku 2017/2018 přibyla povinnost účastnit se předškolního vzdělávání pro děti, které dovršily pátého roku věku, to nyní slouží jako jistá příprava na zařazení dítěte do primárního vzdělávání. Primární a nižší sekundární vzdělávání pak dohromady označujeme jako základní vzdělávání dělené na první a druhý stupeň. Tento stupeň vzdělání má vytvářet základ pro celoživotní učení a vedle vzdělávání slouží i k budování sociálních vlastností dítěte.

První stupeň především zprostředkovává přechod z volnějšího režimu předškolního vzdělávání a rodiny do systému povinného vzdělávání. Přestup do základního vzdělávání patří mezi nejnáročnější období v životě. Přináší s sebou zásadní časové a režimové změny, nové prostředí, lidi, vztahy a mnohé další. Cílem prvního stupně, je předat žákovi vedle vědomosti a gramotnosti, také základní návyky pro školní i mimoškolní práci, dále předat mu ucelený pohled na svět a pomoci mu vytvořit si kladný a aktivní vztah k životnímu prostředí a svému vlastnímu zdraví.

Druhý stupeň základního vzdělávání by měl žákům poskytovat co nejkvalitnější základ všeobecného vzdělávání i v rozvoji dalších zájmových činností. Dále by mělo žáky vybavit jasnými vztahy k základním lidským hodnotám. Druhým stupněm žáci ukončují základní povinné vzdělání. (Bílá kniha, 2001)

1.2.2 Alternativní formy primárního vzdělávání

Jako alternativní školy označujeme veškeré školy, které se bez ohledu na zřizovatele vymezují oproti klasickému školství. Obvykle se vymezují odmítnutím formálního kurikula a vzdělávacích metod. Od standardní školy se liší organizací výuky, prostředím, ve kterém se vyučuje, hodnocením a vztahy mezi učitelem a žákem. Hlavní skupina alternativních škol v České republice vznikla podle reformní pedagogiky, která se rozvíjela ve 20. – 30. letech 20. století. U nás bylo alternativní školství dlouho odmítáno a kritizováno z důvodu socialistické politiky.

Alternativní školy vznikají z důvodu snahy o kompenzaci nevyhovující standardů školství, snahy o inovaci jak v obsahu, organizaci tak i proces vzdělávání a zajišťují nezbytnou různorodost ve vzdělávání. Z alternativních vzdělávacích koncepcí patří mezi nejznámější Montessori škola a Waldorfská škola. (Průcha J., 2012)

1.2.2.1 Montessori škola

Montessori je převážně výchovná metoda či vzdělávací program vyvinutý Marií Montessori². Tato metoda je založena na praktickém učení a spolupráci, kdy učitel dětem nediktuje, co mají kdy dělat. Děti si samy vybírají činnosti i jejich tempo. Hlavním prostředkem výuky jsou didaktické pomůcky nebo pracovní listy. Ty jsou navrženy tak aby si dítě samo mohlo ověřit správnost svého řešení. Učitel do činnosti nezasahuje, pokud to není nezbytně potřebné. Pokud dítě však něco nezajímá, nemusí se tomu věnovat. Kvůli tomuto přístupu je kladen velký tlak na učitele, který by měl žáka pro tuto činnost, pokud možno motivovat. V Montessori školách neprobíhá tradiční zkoušení nebo testování žáků. Hodnocení je slovní. Často najdeme školy, které kombinují Montessori metodu s klasickými osnovami. (Alternativní školy, © 2001)

1.2.2.2 Waldorfská škola

Waldorfskou školu založil Rudolf Steiner na konceptu antroposofické antropologie, která bere v potaz a respektuje přirozené vývojové fáze dítěte. Vyučování je děleno na tzv. epochy – dvouhodinové bloky, které mají umožnit probrat látku či téma mnohem intenzivněji a pochopit tak podstatu a souvislosti. Výuka v těchto epochách je monotematická a téma se probírá tři až čtyři týdny. Žádný předmět však není nadřazen jinému. Ve vyučování se klade důraz na provázanost učiva mezi jednotlivými obory a předměty. Ve Waldorfské škole se nevyužívají učebnice, nahrazují je zde materiály, které si učitel tvoří nebo vybírá sám, eventuálně ve spolupráci s kolegy. Knihy mohou být pouze doplňkem výuky, neboť údajně „*postrádají vztah ke konkrétní pedagogické situaci a svou strnulostí nevyhovují dynamickému postupu a momentálnímu stavu třídy.*“ Velký význam ve výuce mají žákovské pracovní a epochové sešity, které mají při přípravě žákům právě učebnice nahrazovat. (Asociace Waldorfských škol ČR, © 2008) Důsledkem toho, ovšem

2 MARIA MONTESSORI (1870–1952) – italská pedagožka, filozofka a věštkyně, která je známá hlavně pro své nové pedagogické metody

3 RUDOLF STEINER – rakouský filozof, literární kritik, pedagog, umělec, esoterik. Je zakladatelem antroposofie (esoterické a duchovní hnutí), waldorfského školství aj.

4 ANTHROPOSOFOSTICKÁ ANTROPOLOGIE – esoterická nauka nabízející mystický vzhled do podstaty člověk, přírody a nadsmyslově duchovních světů

dochází k přílišnému opisování do sešitů a vytváří se méně příležitostí k aktivnímu učení, v porovnání se standartní výukou. (Průcha J., 2012)

V Česku i ve světě existuje mnoho dalších typů alternativních škol, jako Daltonska, Jenska, Freinetovska atd.

1.3 E-learning

E-learning je vzdělávací proces, který využívá informační a komunikační technologie k tvorbě studijních kurzů, materiálů a ke komunikaci mezi učitelem a studenty v průběhu studia. (E-learning, © 2019) S jeho plnou formou se častěji setkávám v rámci odborných kurzů a mimoškolního vzdělávání. Je ale využíván i v základním školství, a to ve formě projektů, která škola využívá vedle klasické výuky. Často se jedná o sdílení a umožnění přístupu žáku k informacím nad rámec běžného vyučování. V této formě jde však často o mylné označení, jde-li totiž o kombinovanou formu e-learningu s jinými formami výuky, například ve třídách jde o blended learning, česky kombinovanou výuku. Nejčastěji k těmto účelům je využíván e-learningový systém Moodle. (Metodický portál RVP, © 2019)

2 UČEBNICE VČERA, DNES A ZÍTRA

Učebnice se řadí mezi základní učební pomůcky. Tím že se používají ve skoro všech školách bez ohledu na stupeň vzdělávání, tak ovlivňují do značné míry vzdělání samotné. Z tohoto důvodu se také setkáme s vytvářením nových učebnic vždy odpovídajících ideologii, státu, režimu, době, či společenskému smýšlení.

Jak ale definujeme učebnici? A jaké jsou její formy a vývoj? Podle Matušíka definujeme učebnici jako „*dokument sledující didaktické cíle a podávající výklad poznatků z určité teoretické nebo praktické oblasti. Většinou je určený vymezeným skupinám uživatelů.*“ (Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy © 2003)

Funkcí učebnice není jen předat žákovi dané učivo, ale také naučit jej pracovat s knihou jako zdrojem informací. (Kalhous Z., Obst O., 2002) Učebnice jsou také důležitým učebním materiálem pro učitelé, kterým slouží jako didaktická pomůcka a také jako zdroj témat a průvodcem kurikulem, kterého se učebnice musí držet. (Sikorova Z., Vaclavík M., Červenková I., 2019) Na rozdíl od běžné literatury jsou na učebnice kladeny specifické požadavky na obsah a formu.

Podle Zdeňka Kalhousa můžeme učebnice rozdělit podle charakteru textu a využití ve výuce na tři typy, a to:

A: Učebnice – v užším smyslu zaměřené především na osvojování učiva. Převažuje v nich výkladový text, většina z nich má tyto komponenty: prezentace učiva (formou slovní nebo formou názorovou), aparát řídící osvojování učiva a aparát orientační. Obsahem výkladové složky je vlastní výkladový text, text doplňující a text vysvětlující.

B: Cvičebnice – pracovní sešity určené, především k procvičování učiva, či samostatné práci žáků.

C: Čítanky – antologie textů.

(Kalhous Z., Obst O., 2002, str. 143)

2.1 Učebnice v minulém století

Učebnici jako jeden z nejstarších edukačních prostředků nám představil již v 17. století Jan Amos Komenský. Zvláště významnou učebnicí je pak jeho Svět v obrazech (Orbis Pictus), který byl první obrazovou učebnicí vůbec. Od té doby samozřejmě prošly dalším vývojem, hlavně co se obsahu týče. Musíme bohužel dodat, že učebnice jsou často obrazem své doby,

a tak se v dějinách setkáváme hned několikrát s velmi výraznou propagandou v jejich obsahu. Naposledy za dob socialismu.

Nemůže být pochyb o tom, že byl do učebnic používaných na základních školách, v dobách socialismu, vkládán záměrně a systematicky obsah, který odpovídal marxistické ideologii a nebyly zde povolené žádné protichůdné názory. Nejvíce se změny dotkly dějepisu a občanské výchovy. Příklady a ilustrace byly vybírány a tvořeny tak, aby dokazovaly nadřazenost komunismu a socialismu nad kapitalismem a socialistickou republiku řadilo nad ostatní historické státní útvary. Zároveň se ignorovaly případy, který by mohly vyvolat jakékoliv pochybnosti. Se všemi žáky se zacházelo jako s malými dospělými. (Děti neměly být lehkovážné a měly se podílet na skutečných problémech skutečného světa a na vítězství socialismu.) To, čím se učebnice pro základní školy odlišovaly od jiných propagandistických materiálů, byla skutečností, že se v nich vyskytovalo jen málo kritiky a nenávisti, jejich svět byl vesměs optimistický. Mnoho úkolů formulovaných v učebnicích se týkalo školních a mimoškolních aktivit žáků. Vyzývaly žáky k zapojování se do určitých činností a aby se zajímali o aktuální propagandistický rámec režimu. Učebnice navrhovaly, jak organizovat školní i rodinný život. Prezentovaly žádoucí akce a setkání. Dále propagovaly modely chování a kariérní cesty, které odpovídaly konečnému cíli, v tomto případě transformaci propagandistických lží na funkční realitu. Učebnice musely být schváleny a jejich obsah musel odpovídat přísným víceúrovňovým postupům. Toto pravidlo se netýkalo jen učebnic, ale i veškeré literatury, která byla dostupná ve školní knihovně. Platila také politika jedné učebnice na předmět a ročník. Tento systém vylučoval jakoukoliv konkurenci či odlišné interpretace. Navzdory těmto požadavkům nebyly učebnice nikdy jediným zdrojem informací ani jediným pedagogickým nástrojem. Mnoho učitelů učebnice zcela ignorovalo. Vzdělávání se navíc neomezovalo jen na školu, svou roli sehrála i rodina, přátelé, církve a další instituce. Toto všechno oslabilo dopad propagandy v učebnicích. Svou roli zde sehrála i neatraktivita učebnic. Zaměření úřadů a autorů na ideologický obsah vedlo k opomíjení dalších aspektů, jakou je jejich komunikační hodnota nebo estetika. Výsledkem byla jejich nudnost a složitost na pochopení. Postupem času, obzvláště po roce 1956, se však přístup k obsahu učebnic změnil a množství propagandy v nich se značně snížilo. Hlavní myšlenka a témata však pokračovaly, a i nadále musely být učebnice schvalovány. (Wojdon J., 2018)

Po revoluci v roce 1989 se situace výrazně změnila. Nejdříve se na trhu objevily jen dříve vydané učebnice, které prošli úpravami. Později jak začala přibývat nová nakladatelství se začaly objevovat i nové učebnice. Učitelé a školy si dnes mohou volit učebnice podle vlastních požadavků a na trhu se objevuje velké množství publikací pro každý předmět a ročník.

2.2 Funkce tištěné učebnice v moderní době a její budoucnost

I přes stále častější využívání moderních technologií ve výuce, si klasické tištěné učebnice drží své významné místo. Jejich využití ve výuce se pohybuje od systematického používání, kdy je učitel využívá každou hodinu, až po sporadické užití, kdy si učitel raději vytvoří vlastní texty, či je kopíruje z internetových zdrojů. K tomuto kroku je často vede nevyhovující forma, či obsah učebnic dostupných na trhu.

K tomu, proč zůstávají tištěné učebnice stále relevantní, existuje hned několik důvodů. Pro mnoho učitelů je učebnice stále základním tištěným zdrojem. Berou ji jako tematickou oporu, inspirují se jí při vytváření aktivit v hodinách. Valná většina učebnic navíc odpovídá povinnému kurikulu, a tak zprostředkovává jeho obsah jak žákům, tak rodičům, kteří většinou o jeho existenci nemají ponětí. Navíc žáci k využívání učebnic nepotřebují proškolení, jako v případě tabletů nebo počítačů, stále se můžeme setkat s dětmi, které se s nimi před nástupem do školy nesetkaly.

Tištěné učebnice však skrývají i mnohé nevýhody. Vedle často ne zcela vyhovujícího obsahu, jim chybí vyšší atraktivita pro žáky. Kromě obrázků postrádají další motivační prvky. Texty bývají často odtažitě, či příliš odborné. Mnohé učebnice postrádají mezipředmětové vztahy. Další nevýhodou, kterou snadno řeší jejich moderní digitální verze je jejich váha. Tištěné učebnice se spolu s dalšími potřebnými pomůckami snadno dostanou na vysokou váhu, kterou následně musí děti nosit do školy a ze školy den co den. (Sikorova Z., Vaclavík M., Červenková I., 2019)

Jak však vyplývá z řady průzkumů jen málo škol se rozhodlo k používání čistě jen digitálních učebnic. Překážkou k tomuto kroku může být mimo jiné i nedostatečné technologické zázemí škol, tak části studentů. I přes značnou modernizaci školství v posledních letech, díky dotacím z evropských fondů, mají české školy stále co dohánět. (Školský portál Pardubického kraje, © 2021)

Jsou to právě však moderní technologie, které by mohly být budoucností vzdělávání. Již několik let, školy po celém světě nahrazují tištěné učebnice tablety, popř. počítači v kombinaci s e–učebnicemi, interaktivními učebnicemi (i–učebnicemi), či otevřenými učebnicemi. Co se týče základních škol a obzvláště prvního stupně, kde učebnice obsahují více různých cvičení a spoustu ilustrací oproti textu, mohli bychom za budoucnost považovat nejspíše interaktivní učebnice. „*Ty nejsou pouhou elektronickou kopií těch papírových, ale nabízejí mnohem víc. Žák v jejich podobě dostává smysluplný obsah pro práci s počítačem/tabletem, který umožní přirozeně zapojit další vizuální a auditivní prostředky – videa, animace, grafy, fotografie, zvuky či hudbu. Žákovská licence navíc obsahuje zábavné procvičování a testy s okamžitým vyhodnocením, které pomáhají žákům efektivně získávat nové poznatky.*“ (Česká škola, © 2011) Vytlačí ovšem časem tyto učebnice z trhu ty tištěné? Tím, že se nejedná o novinku, můžeme najít dostatek studií a článků, které zkoumají či popisují vliv moderních technologií na učení, a tak se na tuto otázku můžeme pokusit odpovědět.

Jak už je výše zmíněno hlavním plusem i–učebnic či jiných vzdělávacích aplikací na tabletu je právě možnost interaktivního využití. To je pro děti velmi atraktivní a zábavné. Studenti také získávají trénink v práci s moderními technologiemi a přístup k nejaktuálnějším informacím. Jelikož u elektronických vydání učebnic odpadá složitý proces aktualizace obsahu. Stačí prostě vydat nový update. Samotné tablety jsou pak mnohem lehčí než tištěné učebnice a dokážou pojmout velké množství učebnic, aplikací, edukačních her, poznámek a dalších věcí vhodných k výuce. (Česká škola, © 2011)

Nevýhodou interaktivních učebnic a e–učebnic jsou pak právě zařízení na kterých jsou využívány, jejich cena a to, že například tablet je snadné rozbít. Navíc když spojíme dobu, kterou dítě stráví s tabletem či počítačem kvůli vzdělávání, a dobu kterou má vyhrazenou na zábavu tak se dostáváme na vysoká čísla, která nejsou zdraví prospěšná. Škola či učitel pak také musí myslet na to, že je třeba upravit prostředí tabletu či počítače, tak aby dítě netrávilo čas ve výuce například na sociálních sítích a také je jej potřeba řádně zabezpečit, aby nedošlo k zneužití citlivých dat dítěte.

Experti navíc varují, že pouhé nahrazení tištěných učebnic jejich digitálními kopiemi může narušit dítěti schopnost učit se. Tyto obavy se opírají o studie, které opakovaně prokazují, že čtení z elektronického displeje není vhodné v případě, potřebujeme-li pochopit text do hloubky, či provést jeho kritickou analýzu. Na tabletech totiž často čteme velmi rychle a přeskakujeme na klíčová slova. Tento problém, však vzniká jen při čtení delších textů.

Pozitiva elektronických učebnic, jsou pak negativy u klasických tištěných učebnic. Výhody, které mají tištěné učebnice, oproti těm elektronickým jsou jejich jasná struktura, jasná návaznost na předešlé učivo, a to že díky jejich fyzické podobě je lépe vidět množství učiva, která žák zvládl, což má psychologický efekt na jeho motivaci v učení dále pokračovat. Také mají jasný začátek a konec. (Oxford Learning, © 2016)

Na dalším vývoji interaktivních a elektronických učebnic je jistě stále co zdokonalovat. Je třeba u nich hlídat didaktickou, odbornou i psychologickou úroveň a vyhnout se co nejvíce mechanickému vyplňování, které známe třeba ve formě pracovních sešitů, to nerozvíjí intelekt ani logické a kritické myšlení dítěte. (Maňák J., Knecht P., 2007) V současné době, se tak ukazuje jako nejefektivnější, kombinace interaktivního obsahu s tištěným. Celoškolní přístup na digitální zařízení není vhodný. Posouzení, zda je například tablet, vhodný ve výuce a v jakém množství s ohledem na obsah učiva a na studenty, by tak mělo zůstat na učiteli. (RTÉ, © 2019)

V budoucnu tištěné učebnice jen tak nezmizí. Může však dojít k jejich ještě většímu propojení s digitálním obsahem. Což by mohlo vést ke snížení jejich tištěného obsahu a tím pádem i jejich váhy.

2.3 Tištěné učebnice – teorie a praxe jejich tvorby

V české republice hraje roli při procesu vzniku učebnice stát, konkrétně MŠMT a soukromí nakladatelé. Vedle Ministerstvem školství schválených učebnic mohou však školy používat k výuce i učební materiály a učebnice, které schválením neprošly nebo o něj ani nepožádaly. Ty ale nesmí být v rozporu se zákonem či RVP. Za výběr a splnění těchto podmínek pak zodpovídá ředitel školy. (§ 27 zákona č. 561/2004 Sb.)

2.4 Tvorba učebnic

Tvorba učebnic se pak odlišuje publikace od publikace. Nejčastěji učebnice vznikají v rámci nakladatelství a za jejich vznikem stojí kolektiv autorů složený z učitelů a odborníků na danou problematiku, tvořící obsah a skupiny která, se stará o jejich vizuální stránku. V konečném důsledku stojí za vznikem jedné učebnice desítky osob. (Maňák J., Knecht P., 2007) Proces vzniku pak trvá přibližně tři roky. Do tohoto času je kromě tvorby zahrnuto i vytvoření koncepce, pilotáž a několikaměsíční lhůta na schválení MŠMT. (Perpetuum, © 2021)

Vedle učebnic zpracovanými nakladatelstvími, můžeme najít i učebnice za kterými, stojí samotní učitelé, a které vznikly z důvodu nevyhovující formy či obsahu učebnic již dostupných na trhu. Tyto učebnice pak většinou vznikají pouze v elektronické podobě.

Tvůrci jsou při tvorbě učebnice postavení před nelehký úkol. Jejich cílem je přepracovat vědecké poznání do sdělitelné podoby, s ohledem na věkovou skupinu a intelektuální specifikace žáků, pro které bude učebnice určena. (Lepil O., 2010) Vedle hlavního požadavku na učebnici aby, plnila didaktickou funkci, musí splňovat i další požadavky a to:

***Odborné** – soulad učiva s poznatky dané vědní disciplíny*

***Didaktické** – soulad s kurikulem, správný výběr poznatků*

***Metodické** – volba adekvátních prostředků výkladu učiva*

***Logické** – ucelená struktura poznatků a rozčlenění učiva*

***Psychologické** – přiměřenost učiva věkovému stupni žáků*

***Lingvistické** – jazyková správnost a stylistická úroveň*

***Estetické** – vhodné výtvarné a typografické ztvárnění*

***Hygienické** – přiměřený objem a hmotnost učebnice, kvalita papíru*

(Lepil O., 2010, str. 17)

I přes splnění výše uvedených požadavků, je třeba myslet i na další věci, jako je přizpůsobení textu dnešním studentům. Ti, jsou často navyklí na konzumaci obsahu z internetu a sociálních sítí a s tím spojené čtení z displejů. V tom případě, přemíra textu může být problém. V tomto případě, může usnadnit čtení textu učebnice, dostatek volného prostoru na stránce. Nehledě na věk žáků, velmi důležitou roli hraje i vizuální stránka učebnice. Zde je třeba se podívat, s čím učebnice vlastně soutěží o pozornost. Jedná se o výhradně vizuální záležitosti jako jsou hry či animované filmy. Můžeme zde však zařadit i nejrůznější aplikace, a hlavně prostředí operačních systémů, které je řešeno převážně vizuálně, aby se jim dalo navigovat snadno a rychle. (Bright Classroom Ideas © 2021)

Dále se pak můžeme podívat, jak si například moderní učebnici představuje nakladatelství Fraus. To má na svém webu vypsáno v bodech, jak by podle nich měla vypadat učebnice pro 1. stupeň ZŠ.

Některé z bodů:

- *Odpovídají požadavkům RVP ZV*
- *Podporují vytváření a rozvoj klíčových kompetencí žáků*
- *Obsahují vybraná průřezová témata*
- *Posilují mezipředmětové vztahy*
- *Mají moderní vzhled s mnoha fotografiemi, ilustracemi a piktogramy*
- *Začleňují do textů problematiku etnických menšin*
- *Využívají aktivitu žáka při individuální i skupinové práci*
- *Jsou doplněné pracovními sešity, praktickými příručkami učitele, které obsahují podrobné popisy možných činností vztahující se ke každé stránce v učebnici, dále řešení cvičení, náměty na hry či další aktivity*
- *Jsou rozšířené také o doplňkové materiály umožňující individuální přístup k žákům*
- *Vycházejí postupně rovněž v interaktivní podobě*
- *Vznikají za aktivní účasti učitelů z praxe*

(Fraus © 2021)

Co se týče obsahu a zpracování učebnic do budoucna by mělo být podle záměru MŠMT učiva méně, mělo by se zaměřit na jeho užitečnost, a hlavně jeho dostatečné procvičování. Redukce by se však neměla týkat jazyků a matematiky v některých předmětech by však mohlo jít až o 50% proškrtání. Jedná se o informace z dokumentu Strategie vzdělávací politiky do roku 2030+. Ten samozřejmě není závazný, jen nastiňuje možnou cestu vývoje vzdělávání.

Staví se tak zrcadlo současné situaci, kdy je kladen důraz na naučené informace. Nejedná se však o první případ toto téma se v diskusích objevuje již od revoluce. (iDnes © 2020)

Tohle všechno můžeme uplatnit při tvorbě nových učebnic. Ale nebylo by to české školství, kdybychom i v tomto případě nenarazili problém. Je v celku jedno, jak kvalitní a moderní učebnice na trhu budou, do doby, než se něco změní i v rámci jejich využívání školami. Zde funguje systém předávání. Což v praxi znamená, že studenti na konci školního roku učebnice odevzdají a dostanou „nové“. Ty se tak používají klidně i deset let, kdy drží pohromadě jen díky lepící pásce a člověk má strach se jich dotknout. (iDnes © 2019)

2.5 Schvalování učebnic

Česká republika patří mezi státy, které kontrolují a schvalují obsah učebnice pro základní a středoškolské vzdělání. Pro tvorbu učebnic jsou u nás závazné kurikulární dokumenty. Jelikož jsou ale kurikulární standardy vymezeny pouze pro závěr, mají autoři a nakladatelé při tvorbě dostatek volnosti pro rozvržení učiva na ročníky. (Vzniká tak ovšem velká rozdílnost v jejich struktuře) (Wögerbauer M., Piša P. a kol., 2015)

Učebnice jsou schvalovány podle §27 odst. 1 Školského zákona č. 561/2004 Sb. a za pomoci udělení vzdělávací doložky. Aby ji učebnice získaly musí být v souladu s cíli vzdělávání stanovenými tímto zákonem a rámcovým vzdělávacím programem a právními předpisy. (MŠMT ČR, © 2013)

2.6 Recenze učebnic

Recenzní řízení učebnic představuje v současné době vypracování dvou posudků recenzentů, jejichž výběr je v kompetenci MŠMT ČR. Jeden recenzent musí být odborník z oboru a druhý zkušený pedagog. Přestože jsou daná kritéria, podle kterých recenzenti učebnic posuzují, míra kritiky může být různá. (MŠMT ČR, © 2013)

2.7 Výběr učebnic

V České republice existuje v současné době okolo 60 nakladatelství, které učebnice vydávají. Vzniká tak velmi široká nabídka, která vyžaduje pečlivé zvážení ze strany učitele, která učebnice bude ta správná a bude splňovat jak povinná kritéria, tak kritéria, která si on sám stanoví. (Lepil O., 2010)

Hodnocení učebnic a jejich následný výběr není snadný a je i časově náročný. Navíc vyžaduje posuzovatele, který o nich má minimálně základní znalosti a také dostatečné zkušenosti s jejich užitím ve třídě. Správný výběr je ovšem důležitý, jelikož s učebnicí se bude pracovat na škole několik let. V případě výběru, se nelze řídit pouhým prolistováním, kdy se řídíme hlavně vizuální stránkou a opomíjíme obsah.

Proces výběru, by měl být dostatečně dlouhý a měl by zahrnovat jisté fáze, ty najdeme popsane například v práci Zuzany Sikorové s názvem Hodnocení a výběr učebnic v praxi:

Identifikační fáze: získání přehledu o nabízených učebnicích a výběr 2–3 učebnic z nabídky

Zde, je třeba získat dostatečný přehled o učebnicích na trhu. Pro základní orientaci, lze doporučit seznam učebnic se schvalovací doložkou, který zveřejňuje MŠMT.

Hodnotící fáze: provedení důkladné analýzy vybraných učebnic podle kritérií. Jedná se o fázi nejnáročnější.

Fáze výběru: srovnání hodnocení učitelů, diskuse a výběr. (Sikorová Z., 2007)

Na základě vymezení požadavků jak daných státem, tak samotným vyučujícím se lze pak řídit například těmito kritérii:

Didaktické zpracování. Zde je klíčová interpretace jednotlivých poznatků. Důležitou složkou je také kvalita složek, které vytvářejí podněty pro aktivitu žáka jak ve výuce, tak např. v domácí přípravě. Jedná se hlavně o různá cvičení, úkoly, otázky, problémy, pokyny pro samostatnou činnost žáka, podněty pro využívání mimo učebnicových informačních zdrojů apod.

Patří sem také otázka, zda je prioritou učebnice její uplatnění v přímém kontaktu učitele a žáka, tedy ve vyučovací hodině vedené učitelem, popř. zda je koncipovaná jako výukový materiál, který splní svou funkci i při samostatném studiu žáka. Klasická učebnice by však měla být primárně didaktickým prostředkem v rukou učitele.

Dalším kritériem je **obsah samostatného učiva a jeho aktuálnost nebo zastaralost.**

Logicko-strukturální uspořádání, v podobě hierarchie uspořádání knihy jako celku, ale také řazení jednotlivých prvků v kapitole. Na toto kritérium pak navazuje **kvalita grafického a typografického zpracování knihy.**

Učebnice, by měla mít vysokou úroveň **jazykového zpracování textu** jak po odborné, tak i jazykové stránce. Požadována je přiměřenost použitých vyjadřovacích prostředků, srozumitelnost a přehlednost textu, zajímavé a výstižné zpracování poznatků. Text by měl s žákem komunikovat, poskytovat mu nejen informace, ale aktivně působit na jeho poznávací činnosti. Text, by měl respektovat odbornou terminologii. Důležité je, aby používaná terminologie byla jednotně používaná nejen v rámci jedné učebnice nebo souboru učebnic daného předmětu, ale aby byla v potřebné rozsahu kompatibilní i s terminologií používanou v jiných oborech. Pro žáka je důležité, aby také porozuměl používaným výrazům cizího původu. Pokud se jedná o slovo cizího původu je dobré uvést jeho český ekvivalent a také jeho fonetický zápis.

Komplexně učebnici charakterizuje obtížnost textu učebnice, která je také do jisté míry jejím měřitelným parametrem. Základem je vyváženost náročnosti obsahové stránky textu a jeho

komunikační ztvárnění. To znamená, že i poměrně obtížné učivo lze v učebnici zpracovat způsobem, který ho učiní dostupný žákům.

Poněvadž obtížnost textu je chápána jako jeho objektivní vlastnost daná specifickými charakteristikami, byla vypracována řada metod, kterými lze obtížnost textu měřit. Měřenými charakteristikami jsou např. průměrná délka vět a slov a jejich opakování v textu. Další složkou hodnocení, je zastoupení běžných a odborných pojmů, faktografických pojmů, matematických pojmů a jakou frekvenci má v textu jejich opakování.

Při hodnocení učebnice, by si učitel měl všimnout i jednotlivostí – věcné správnosti textu i vyobrazení, popř. i chyb, které se i při nejlepší snaze autorů a redaktorů učebních textů vždy objevují a jsou odstraňovány postupně až při reedicích. Chyby mohou být věcné, které se dotýkají obsahu učiva, popř. jeho aktuálnosti z hlediska vývoje poznání v daném oboru, nebo jsou to chyby formální, které vznikly při přípravě předlohy učebnice do výroby. Nelze však považovat za správné, aby učitele s důrazem na případnou chybu v textu znejistil žáky při práci s učebnicí. Pokud by považoval tyto nedostatky za zásadní, měl by využít jinou publikaci z nabídky učebnic, která je dnes poměrně bohatá.

Dále se ještě jedná o **kvantitativní kritéria** (formát, rozsah, cena), **výukové materiály rozšiřující učebnici a zvážení kvality metodické příručky pro učitele** (Lepil O., 2010)

2.8 Nakladatelství

Na českém trhu je spousta nakladatelství, která vydávají učebnice pro základní školy. Pro přehled zmíním však jen tři. Největší na českém trhu Fraus, z historického hlediska významné SPN – pedagogické nakladatelství a Taktik, který působí i na zahraničním trhu.

2.8.1 Fraus

Nakladatelství Fraus je největší učebnicové nakladatelství v České republice. Fraus propaguje interaktivní výuku a zavádění nových výukových metod do škol v ČR. Nabízí i učebnice, které vycházejí vstříc školám se zájmem o alternativní postupy při výuce. Hlavní část nabídky tvoří ucelené řady tištěných i interaktivních učebnic a vzdělávacích materiálů pro základní a střední školy, víceletá gymnázia a jazykové školy. Dále vydává pedagogickou literaturu, edici Čti+ na podporu čtenářské gramotnosti nebo populárně-naučné encyklopedie pro děti. V konkurenci předních tuzemských i evropských nakladatelů získalo Nakladatelství Fraus řadu ocenění, a to především v zahraničí. Na každoročně konaném Frankfurtském knižním veletrhu, v jehož rámci probíhá soutěž o nejlepší evropskou učebnici

(BELMA), ocenila porota složená z evropských odborníků, hned několik titulů nakladatelství. (Fraus, © 2021)

2.8.2 Taktik

Nakladatelství Taktik je původem ze Slovenské republiky, odkud postupně rozšířilo svou působnost do České republiky, Polska a Maďarska. Do portfolia společnosti patří moderní učebnice a pracovní sešity, pokrývající široké spektrum základních učebních předmětů, jakož i mezipředmětové učební a vzdělávací pomůcky pro žáky základních škol, víceletých gymnázií a středních škol. Vydavatelství Taktik se při tvorbě učebnic a pracovních sešitů zaměřuje také na tvorbu jejich elektronických – interaktivních verzí.

(Vydavatelství Taktik, © 2021)

2.8.3 SPN – pedagogické nakladatelství

SPN – pedagogické nakladatelství je nástupcem bývalého Státního pedagogického nakladatelství. Jeho historie pak sahá ale ještě dál, a to až do roku 1775, kdy pod jménem Knihosklad fungovalo jako nakladatelství školních knih pro českou zemi. V tomto nakladatelství pak vyšel například první Slabikář selské školy v c. a k. zemích. (Halada J., 2007) I v současné době patří mezi významné nakladatelské a vydavatelské instituce v České republice. Vydává učebnice jak pro základní a střední školy, ale také publikace vhodné pro nejširší veřejnost. Všechny učebnice jsou v souladu s RVP. Pro základní školy nabízí v ucelených obsahových a metodických řadách pro učebnice základních vyučovacích předmětů. Pro střední školy se nabídka zaměřuje hlavně na humanitní obory. Výjimkou jsou chemie a zeměpis pro SŠ. (SPN, © 2021)

3 DESIGN UČEBNIC

Když narazíme na debatu týkající se zpracování a zlepšení obsahu učebnic, jen výjimečně narazíme, mezi návrhy řešení i na zmínky o jejich designu. Či to, jak by mohl design ve vzdělávání pomoci. V této kapitole projdu záležitosti, které designér může ovlivnit.

3.1 Formát učebnic

Česká republika nemá standardizovaný formát učebnic, proto na trhu najdeme jak učebnice formátu A4, tak A5 či zcela originálních rozměrů, které si určilo samo nakladatelství. S formátem, je však i spojen nedostatek informací a ani po rozsáhlém hledání jsem nenašla žádný ucelený článek či studii, která by se formátem učebnic zabývala. Proto můžeme jen polemizovat nad tím, zda by třeba v případě učebnic pro první stupeň, kde převažuje formát A4, nebyl pro žáky vhodnější jiný rozměr učebnic a pracovních sešitů. Je tento formát vhodný například pro prvňáčky? Nemohou mít problém s pohodlnou prací na cvičení umístěných v horních částech učebnice? Nemůže docházet k tomu, že si budou učebnici posouvat níž, mimo plochu lavice, a tím ji ohýbat o její hranu? Jde na lavici pohodlně otevřít učebnici společně s běžným či pracovním sešitem, tak aby člověk nemusel vymýšlet na lavici vhodnou kompozici všech pomůcek nebo něco schovávat pod lavici? Tohle jsou všechno otázky, na které je v současné situaci nelehké najít odpověď, vedle učebnic hraje roli i velikost školních lavic, a to kolik studentů sedí pohromadě což se liší škola od školy.

Významnou roli při výběru formátu hraje nepochybně i snaha o ovlivnění koncové ceny produktu. Kdy při tisku nestandardních formátů mimo áčkovou řadu, přicházíme o co nejefektivnější namnožení formátu na tiskový arch.

U všech učebnic, s výjimkou slabikářů, se setkáváme s lepenou nebo šitou drátem v měkkých deskách. Obě tyto varianty mohou být náchylné na vypadávání listů při častém používání, a ne zrovna šetrném zacházení se kterým se u učebnic setkáváme. U lepené vazby může taky nastat problém, že učebnice nezůstane otevřená na požadované stránce bez pomoci.

Jak tedy přistupovat k formátu učebnic? Výše je položeno hodně otázek, ale žádné odpovědi. Shrnula bych to tak, že je jistě dobré se nad tímto tématem při tvorbě zamyslet, ale kvůli ekonomické stránce si nemyslím, že by došlo u tištěných učebnic k jakékoliv změně.

3.2 Obrazová část učebnic

Obrazová část učebnic je odborně označována jako nonverbální. Když se bavíme tedy o obsahu učebnice mluvíme o její verbální – textové a nonverbální stránce. Poměr těchto stran v učebnicích ale i dětských knihách je tvořen v závislosti na věku dítěte, a zatímco v předškolním období jasně dominuje nonverbální sdělování, jelikož dítě ještě neumí číst, s nástupem do školy začíná postupně převládat sdělování verbální. (Mareš J., 1995)

„Dospělí systematicky učí školáka číst. Mnohem méně systematicky (pokud vůbec) se žák učí učit se čtením textu. Téměř vůbec se na našich školách žáci neučí, jak se učit pomocí obrazového materiálu.“ (Mareš J., 1995, str. 319) Tj. žáci se neučí, jak si obrázek prohlížet odborně, proč je nakreslený tak jak je nakreslený, co všechno sděluje, jak takový obrázek například i překreslit, i když neuměle. Převládá předpoklad, že obrázky v učebnici jsou dostatečně názorné a jasně čitelné a dítě jím rozumí. Zahraniční výzkumy, ale ukazují, že stejně tak jako existují lidé negramotní, tak existují i lidé, kteří nejsou schopni nebo mají problém porozumět obrazovému sdělení.

U dětí je porozumění obrazovému materiálu úzce spojeno s vývojem poznávacích struktur dítěte a je tedy podmíněno věkem. Zároveň zde však hraje klíčovou roli i okolí dítěte a lidé, kteří jsou mu blízcí.

Obraz v učebnici, tedy hraje roli v porozumění obsahu textu. Obrazový materiál, pak může v učebnici plnit řadu funkcí. Přitom jeden obrázek může mít více než jednu. Podle odborníků, pak lze rozlišit nejméně pět funkcí.

1. Funkce dekorativní

Obrázek nesouvisí s textem na stránce a může být do layoutu stránky zařazen z různých důvodů. Autor ho může použít například proto, aby vyplnili příliš velké prázdné místo, či aby učinil text pro čtenáře zajímavější. Může také sloužit k čistě estetickému požitku, nebo k odlehčení obtížného textu.

2. Funkce reprezentující

Obrázek v tomto případě má u žáka či čtenáře vyvolat odpovídající obrazové představu. A proto souvisí přímo s textem a je jeho obrazovým převyprávěním. Může jít o co nejrealističtější znázornění věcí a jevů, fotografii, či o ilustraci s různou mírou stylizace až po grafy a diagramy.

3. Funkce organizující

Obrázek dodává soudržnost a organizuje, již existující znalosti a představy. Žákovi dodává vodítka k situacím spolu souvisejícím. Ukazují, jak postupovat, když apod. Řadíme sem různé obrazové návody, rozfázované obrázky průběhu experimentu, orientační plány, či mapky.

4. Funkce interpretující

Funkcí obrázku je usnadnit pochopení učiva, a to hlavně částí o který se ví, že obvykle činí žákům největší potíže. Jde z většiny o neznámé, dětské zkušenosti se vymykající pojmy nebo abstraktní úkazy. Jedná se o nesnadný úkol, autor musí u žáka pomocí obrazu vytvořit správné představy a zároveň předcházet vzniku mylných, případně napravit dříve vzniklé, nesprávné představy týkající se učiva.

5. Funkce transformující

Úkolem obrázku je v tomto případě ovlivnit způsob, kterým se žák učí a kterým zpracovává informace. Odborníci na učení z obrazového materiálu shrnují princip této funkce do **tří R – recording, relating, retrievng**. Česky bychom je mohli pak parafrázovat na **tři V**:

- a) **Vyměnit** způsob kódování učených poznatků tak, aby byly konkrétnější a snáze zapamatovatelné
- b) **Vytvořit** dobře organizovaný a promyšlený kontext, do něhož informace snadno zapadne
- c) Systematicky **vést** žáka k vybavování si potřebných informací z paměti

Ke všem výše jmenovaným didaktickým funkcím obrazu, se v posledních letech přidal ještě jeden klíčový aspekt, a to marketingová funkce obrazu, ta ovlivňuje celkový vzhled učebnice, jelikož spotřebitelé se při výběru učebnic řídí i těmito kritérii – atraktivita obálky a vzhled vnitřní úpravy.

Podle některých psychologických průzkumů, zefektivňuje obraz porozumění textu a má vliv i na další didaktickou funkci, a to usnadnění zapamatování obsahu. Zapamatování, lze pak ještě zefektivnit, za pomoci vysvětlivek a různých popisů připojeným k obrazům.

Zároveň je třeba vzít na vědomí, že přílišné množství obrazu může mít i negativní vliv na učení. Obraz potlačuje rozvoj abstraktního myšlení, které podporují čistě textové materiály.

Přemíra obrazového materiálu může pak také znevýhodnit žáky, kteří se lépe učí čtením, nebo poslechem. (Mareš J., 1995)

Vedle klasických obrazů jako jsou ilustrace, fotografie či grafy pak můžeme ještě zařadit grafické symboly, ty jsou nedílnou součástí učebnic. Jejich funkcí je hlavně pomoc při navigaci v kapitolách, ale i mezi různými cvičeními, které označují jako povídej si, napiš, proved' pokus apod.

3.3 Práce s textem

Práce s textem se v učebnici velice liší. Je velmi závislá na povaze učebnice, jinak pracujeme s textem v učebnici matematiky, učebnice dějepisu či čítance. Ovlivňuje ji i ročník, pro který je učebnice určena. Učebnice jsou ve většině případů vysázeny patkovým písmem, které je pro tento účel vhodné. Při sazbě textu pak dochází k vytváření hierarchie textu běžnými způsoby. Příkladem můžeme uvést změnu velikosti, řezu, popřípadě i využití písma bezserifového. U učebnic se často také setkáváme s rozlišováním pomocí barevného zvýraznění či oddělení celých odstavců pomocí barevných rámečků.

Za zmínku jistě stojí, že v minulých letech bylo vytvořeno písmo Comenia Serif od Františka Štorma. Tento font vznikl v rámci rozsáhlejšího projektu, do kterého bylo zahrnuto hned několik typografů a jehož výsledkem je i písmo Comenia Sript, které se začalo používat v písankách a na některých školách je učeno místo dlouho učeného vázaného psacího vzoru. Comenia Serif je písmo vytvořené primárně pro učebnice a jeho tvary, proporce a estetika byly vytvořeny, tak aby usnadňovaly čtení a zlepšily vzhled učebnic. (Storm Type Foundry © 2021)

3.4 Design učebnic u nás a ve světě

Některé učebnice na trhu se kvalitou svého zpracování odlišují od zbytku. Pro příklad si některé zmíníme.

3.4.1 Vividbooks fyzika

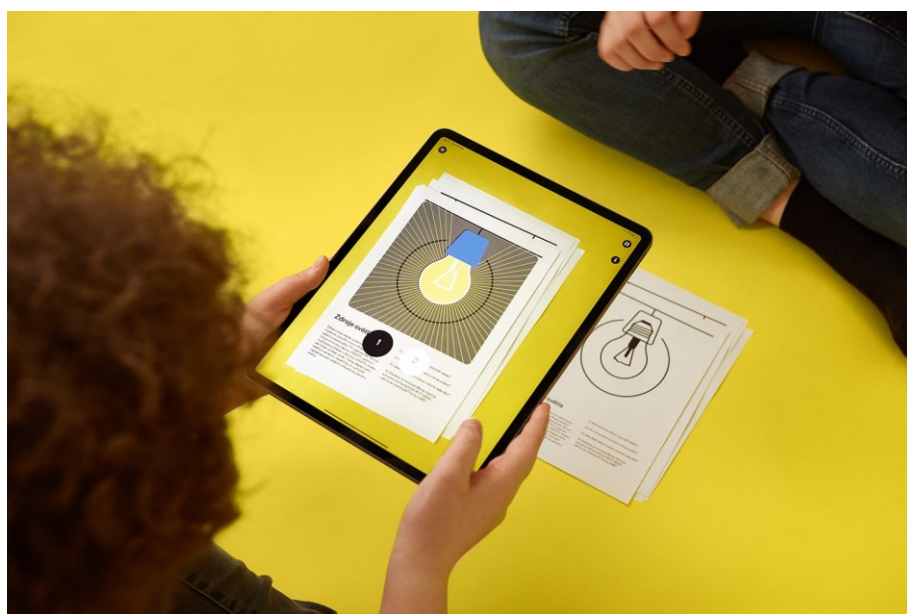
Vivid books je interaktivní učebnice fyziky pro sedmou třídu, obsahující 47 animací kopírujících standardizovaný vzdělávací plán. Učebnice kombinuje práci s papírem, tužkou a rozšířenou realitou. V podstatě jde o sérii pracovních listů, kterou učitel stáhne skrz aplikaci a vytiskne. Po namíření fotoaparátu tabletu na stránku se pak studentovi přehraje

animace nebo interaktivní obraz. Ten pak ještě překreslí do pracovního listů, aby se tak potvrdilo pochopení učiva.

Tuto digitální učebnici navrhl Vítek Škop jako svou diplomovou práci a později ji realizoval za pomoci startupu. V současnosti obsahuje Vividbooks přes 200 lekcí fyziky a je využíván na více jak 40 základních školách. V plánu je dále vytvořit i interaktivní učebnici chemie a přírodopisu. (Vividbooks, © 2020)

Obr. 1 – Vividbooks fyzika I.

Obr. 2 – Vividbooks fyzika II.

3.4.2 The Aesthetic Textbook Project

The Aesthetic Textbook Project je projekt, který vznikl na Taiwanu. Jde o sérii učebnic vytvořenou ve spolupráci se zkušenými designéry. Jedná se také o jistou snahu o změnu legislativy, která na Taiwanu platí a která určuje vzhled učebnic a o ukázkou toho, co i jen při lehkém uvolnění pravidel může vzniknout.

Projekt vznikl v roce 2014 na podnět skupiny vysokoškolských studentů. Vznikal přes dva roky a pracovalo na něm více jak 30 designérů. Cílem bylo transformovat stávající učebnice a redesignovat je tak, aby se zachoval obsah, ale došlo ke zlepšení estetiky a funkčnosti knih. S dokončeným projektem nakonec objeli několik škol na ostrově. V konečném důsledku se učebnice dostali ke skoro dvou tisícům dětem a jak učitelé, tak studenti na ně měli pozitivní ohlasy. (Taiwan Panorama, 2018)

Obr. 3 – Učebnice matematiky, která vznikla v rámci projektu

Obr. 4 – Obálky učebnic, které vznikly v rámci projektu

Obr. 5 – Ukázka stránek jedné z učebnic

3.4.3 VISANG – učebnice matematiky a nové obálky učebnic

První projekt nakladatelství VISANG, který chci zmínit je koncept učebnice matematiky, která představuje žákům matematiku lehkou a zábavnou formou v rámci interakce s knihou. Pomocí různých vzdělávacích nástrojů obsažených v knize se žáci mohou naučit základy matematiky, jako by si hráli, čímž se zvyšuje efektivita učení. Jedná se hlavně o prvky, které nejsou jen statickou ilustrací ale interaktivním prvkem, který funguje podobně jako práce s tabletem nebo počítačem. Učebnice je zpracována v „pákové“ vazbě s vyjímatelnými listy v tvrdých deskách. Přičemž i obálka je vytvořená tak, aby se s ní dalo interagovat.

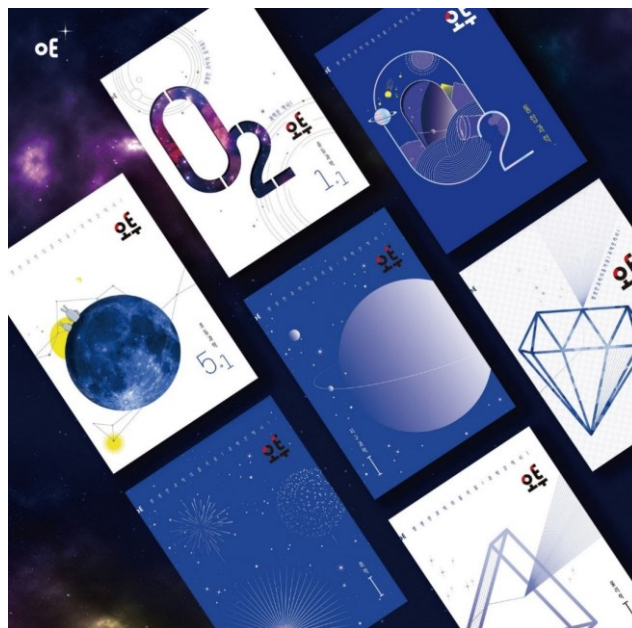
Obr. 6 – Učebnice matematiky

Dalším projektem od nakladatelství VISANG jsou návrhy nových obálek učebnic, které byly celkově redesignované, aby odpovídaly novému kurikulu. Společně s designem obálek a změnou obsahu byla upravena i velikost učebnic tak aby se usnadnilo jejich nošení ve školních taškách. Došlo také na speciální úpravu obálky, aby byla odolnější.

VISANG je jihokorejské nakladatelství soustředěné na vzdělávací materiály zpracované podle národního kurikula. (A' Design Award and Competition, © 2021)

Obr. 7 – Design obálek matematiky a věd

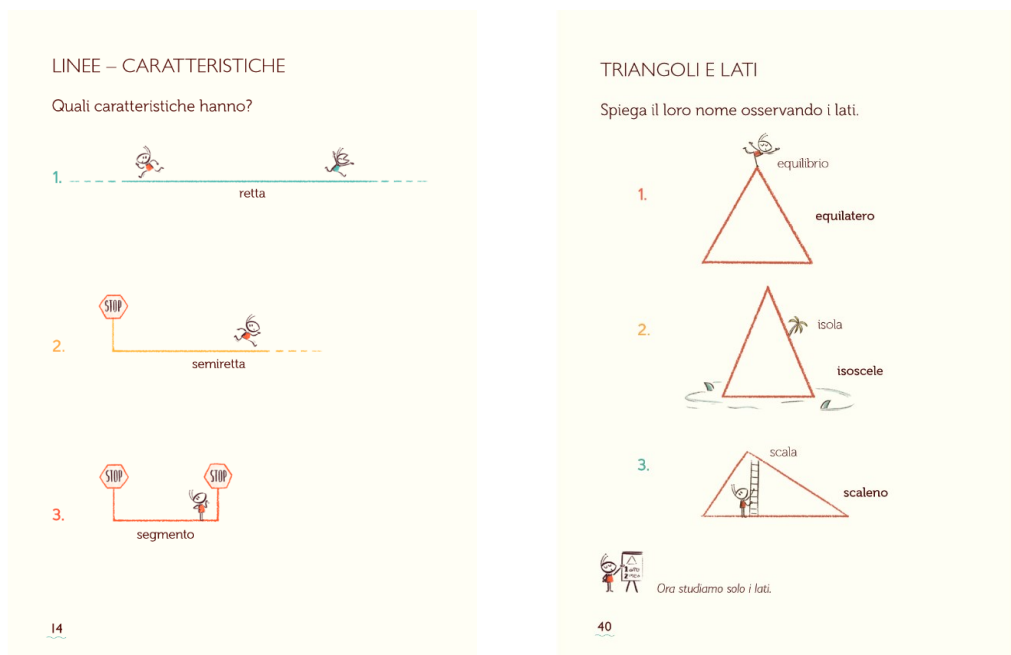
Obr. 8 – Design obálek

3.4.4 Geometry on the Fly – Space and Shape

Geometry on the Fly je italská učebnice, která pomáhá studentům pochopit jazyk geometrie na základních školách. Obsahuje okolo osmdesáti výrazů, které jsou vysvětlené za pomoci ilustrací. Zároveň každá dvoustrana představuje otázku týkající se tématu, na kterou se dítě snaží odpovědět pohledem na obrázek. (Erickson International, © 2021)

Obr. 9 – Obálka učebnice Geometry on the Fly

Obr. 10–11 – Ukázka stránek učebnice

3.4.5 Petica, Šestica, Sedmica

Učebnice chorvatského jazyka a literatury pro pátý, šestý a sedmý ročník základní školy. Učebnice jsou propojeny s digitálním vzdělávacím obsahem. Zároveň se nezabývají čistě jen literaturou, tak jak známe čítanky u nás, ale také filmem a grafickými novelami. Učebnice vedle textů pracuje s ilustracemi a fotografiemi zpracovaných v dynamickém layoutu. (Profil Klett, © 2021)

Obr. 12 – Obálka čítanky pro šestý ročník

Zakorači u svijet riječi i slika

- Promotri ilustraciju i objasni koju su predmeti knjiga u odnosu na moderne, digitalne medije. Možda dadeš i predložiti koje odvojeno razvodiš.
- Te je utjecaj na tvoj odnos prema knjigama? Obradaj svoj odgovor.

Jorge Bucay [horhe bukaɪ]

O KNJÍŽEVNOSTI

Poznate riječi kojima započnu priču, „Bilo jednom“ podsjećaju me na još jednu poznatu formulu: „Aburakadabra“. Čini mi se da nam i jedno i drugo, svako na svoj način, omogućava da zakoračimo u čitav svijet pun onih osjećaja koja su naša najdražija i najkrajnja pomagala da kao nečije postanemo bolj i zreliji. Ona odušakna daska koja nas dobar bliže shvaćanju naše kulture, njezinih načela, vrijednosti, vjerovanja i običaja.

Čitajući, užitak koji nam ova pruža, shvaćanje i tumačenje priče, načini su otkrivanja njezinih tajnih ključeva: način primanja poruke koja nam priopćava utjecaj nešto neobično, nezamislivo ili čaroljno. (...)

Naši predci bili su nepismeni, ali to ne znači nužno da su bili nezalci. Oni su jednostavno raspolagali drugačijim sustavom pohranjivanja i prenošenja znanja. Njima je bilo dovoljno pamćenje, oca je igrao ulogu književca, a umesna predaja igrala je ulogu čitanja. Ispita tuge nesigurnog društva (koje nije bilo društvo nezalca), neprestano su bila u doticaju s tradicijom usmene predaje, bile to pjesme, priče ili zagovaranja, od najranijeg djetinjstva do zrele dobi. Nisu ih u školi, ali naučevala su odjelatna znanja. Nisu čitali, ali su slušala književnost koju su poznavali njihovi stari, i po cijele su se dane igrala s pjesnicima i izrazitim sredstvima koje im je njihovo okruženje ostavljalo u naslođu. Oni su u biti bili naučitelji od davnih vremena dječje. (...)

Nemojmo zaboraviti da je osnovna uloga književnosti, posebice dječje, udovoljiti zahtjev ljepote i zavirovitosti koji se ostvaruje u izrazu da kod najmlađih poluodrasloga osjećaju za ljepotu riječi i užitak ugrađujuvanja u njezina mašta. Slušanje i čitanje priča, prepustanje čarolji isprispovjednoga, iskonskog je književno iskustvo: kao takvo trebalo bi poteci iz obiteljskoga okruženja i nastaviti se kroz živote.

Komentar iz dijaloga Književnosti za škole, izdanje: prevod: Zorica Surman

Iskreni – koji je od slika, koji je od početka ispra, navlačenim i dalje predloži

26

Dežur LJAM

- Što te u tekstu izazvalo? Zašto?
- Šta ti se s autorom da nam čitanje omogućuje da postanemo bolj i zrelije osobe? Objasni.

Književnik

- Što je tema teksta?
- Koji je rečenica u kojoj je izrečen autorov doživljaj čitanja.
- Na što autor misli kada spominje „tjane knjževne“?
- Što je prema autoru, osnovna uloga književnosti kod djeteta?
- Ta tema kod čije riječi je glavni poruka čitanja? Objasni.
- Pronađi u tekstu sličnive izraze koje autor povezuje s književnošću.

Objasni u čemu je sličnost među njima.

- Što zna književnik ili čitavog teksta? Po čemu se zaključuje?
- Koji u tekstu dio gdje autor objašnjava kako se naš predci, tako nepismeni, stjecali znanje.
- Pronađi u tekstu objašnjenje kako čitanje utječe na naš razvoj. Šta ti se s autorom? Objasni.
- Autor kaže da se naš predci bili pametniji od današnjeg pismene djece. Slažeš li se? Objasni.

Povlačen

- Prisjeti se priče koju ti je ispričao netko od predaka (predke, baba i djedovi). O kojoj se priči radi? Zašto i zapamti (zapišti) baš tu priču?
- Koje je knjige promislila netko tvoje stavove ili razmišljanje? Ispisaj zašto je netko do preporuke u svojem razmišljanju.

ITVARAN

- Odaberi jednu od izreka u čitanju s kojom se slažeš i objasni svoj izbor. Čovjek koji ne čita dobre knjige nije ni u kakvoj prednosti pred čovjekom koji ne zna čitati. (Mark Twain, književnik)
- Čitanje je za nam ono što je gledanje za tijelo. (Richard Steele, književnik)
- Čovjek uči na dva načina. Čitanjem i druženjem s pametnijim ljudima. (Will Rogers, glumac)
- Čitanje je najbolje sredstvo. (Aleksander Sergejevič Puškin, književnik)
- Ne znam nijedan problem koji sat vremena čitanja nije ublažio. (Charles de Secondat Montesquieu, političar i pisac)

- Sastavi listu pet najboljih knjiga ili priča pročitanih u životu. Usporedi svoju listu s listama prijatelja iz razreda ili iz prošle razredne grafikon kojim će se prikazati top-listu knjige razreda.
- Volis li slušati priču, poslušati stanicu ispriči. (Isaie Jr, razni va glumackim interpretacijama)

27

Iskra i sanjki

- Što je liko najbliže tvoj književnosti?
- Čine su čudu ukrađene književke krune?

Oscar Wilde [oskar vajld]

LASTAVICI I KRALJEVIC

Lastavice je leto cijeli dan i pred sunmak stigla do grana. „Gdje da se smjestim?“ reče. „Načim se da je grad preprijetim.“

Onda ugleda kip na visokom stupu.

„Ovdje ću se smjestiti“, usklične. „Ovo je lijepo mjesto, s obiljem svježega zraka.“ I tako stavi pravo između nogu Sretneoga kraljevca.

„Ja imam zlatnu spavaonicu“, reče potpuno sam sebi dok je motrio ukolo i pripremao se za početak. Ali samo što nije metnuo glavu pod svoje krilo, krunpa kog vode padne na nj. „Zašto ti nisi“, zavikane lastavice. „Niješ ni obična na nebu, vrijeme su našim jasne i sjajne, a ipak pada kiša. Ova klina u sjevernoj Europi uistinu je grozna.“ (...)

Onda podne još jedna kapljica.

„Kako je horst od kipa koji ne može ni od kile zahtijevati?“ reče lastavice. „Moram potražiti jedan lijepi dimnjak, i on odluci odtjetati.“

Ali prije nego li je razlito krila, padne i treća kap, a on pogledu uvis i vidi – ah što je vidio!

Oči Sretneoga kraljevca bile su ispunjene suzama koje se slijevale niz njegove obruce. Njegov je lice bilo toliko lijepo na mjesecini da se ni mali lastavice raznježilo.

„To ti? Upti.“

„Ja sam Sretni kraljevič.“

„Pa zašto onda plačeš?“ upita lastavice. „Popnuo si me smućio.“

„Kada sam bio živ i imao ljudsko srce“, odgovori kralj, „ja nisam znao za suze jer sam živio u palači Sans-Souci (sansus) (na fr. bez patnje) u kojoj je tuži zaubranje ulazak. Danju sam se igrao u vrtu s prijateljima, a navečer sam vodilo gled u Veliki dvorani. Ono vrtu se gradao vrlo visok zid, ali u njemu nisam morao za to što je izvan njega, jer je sve oko mene bilo tako lijepo. Moji su me dvorjani nazivali Sretnim kraljevičim, i dosta bih njih sretno, kao je užitak sreća. Tako sam živio i tako sam umro. I sad kada sam morao podignuti su me ovamo, tako da sada s ove visine mogu vidjeti svu gladnot i bijedu mog grada. Mada mi je srce od olava, ipak ne mogu ništa drugo osim plakati.“

32

„Što? Zar nije od suha zla?“ reče lastavice sam sebi, jer je bio nujno prisiljen da bi sika komentira najas.

„Daleko“, nastavi kip tihim zvoničkim glasom, „daleko odavde, u jednoj maloj ulici potozi sirovašta kuća. Jedan je prorok ovome, a krunu i vidim žemu koji sjedi za stolom. Niješto je lice i osjećajno. I ima grubu, ravnu ruku, sve izbodene iglom, jer je žvečja. Upravo vez raskolne cvjetove na haljinu od satena koju će najljepša od kraljevskih dama nositi na sljedećem dvorskom plenu. U haati soke na krevet i leži u njemu božanski sinčić. On ima grumeni i trani naranču. No njegova ma majka ne može ništa drugo dati osim vode iz rijeke, pa zato on plače. Lastavicu, lastavicu, mali lastavicu, hoće li joj odtjetati rubin i dičila njegov mača?“ Može su noge priklovene uz ovo postolje te se ne mogu pomaknuti.“

„Očekuju me u Egiptu“, reče lastavice. „Moji prijatelji sad lete gore-dolje nad Nilom, razgovarajući s kraljicim i kraljicim i kraljicim i kraljicim. Diskor ke na spravanju u grobnicu Velikoga kralja.“ (...)

„Lastavicu, lastavicu, mali lastavicu“, reče kraljevič, „hoće li otiati s mnom jedne i biti moj glasniki? Činaj djeca je tako jedna, a njegova majka tako tuča.“

„Ali ja baš ne volim dječake“, odgovori lastavice.

„Prošlog leta, kada sam bio na rijeci, ondje su bila dva neonojena dječaka, vodeničarovi sinovi, koji su stalno bacali kamene na mene. Dakako, nikada me

33

Otkrij svojti haštinu

Već - biljguski divovi
 Inak iznimno i obilježena su lizanja žigividi veći. Svi su biljguski divovi, vjerojatno kao kod, najpoznatiji i najpoznatiji. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu.

Legende o zanjama (izgledne) i zanjama
 Na rubu poznatog biljguski divovi, žigividi veći. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu.

Dvojnoj bijeje u Barani
 Prvi je legendu i zanjama, žigividi veći. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu.

Preparate za glazanje filma
 Dva su legendu i zanjama, žigividi veći. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu. Svi su oni koji su se pojavili u svijetu.

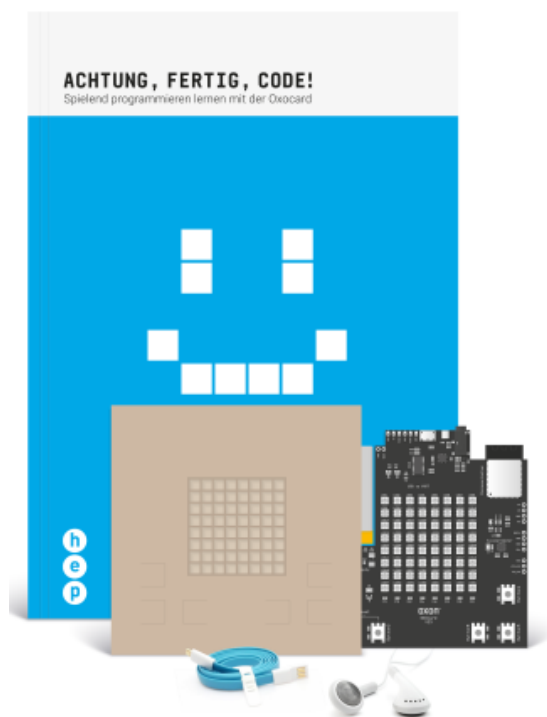
34

Obr. 13–15 – Učazky z čitanky

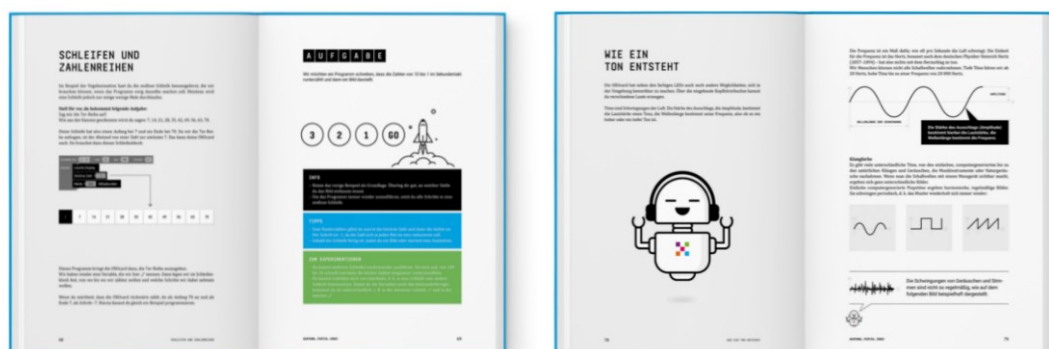
3.4.6 Achtung, Fertig, Code! Oxocard

Švýcarská učebnice programování, vhodná pro výuku informatiky na druhém stupni základní školy, která vychází z obsahu kurikula 21.

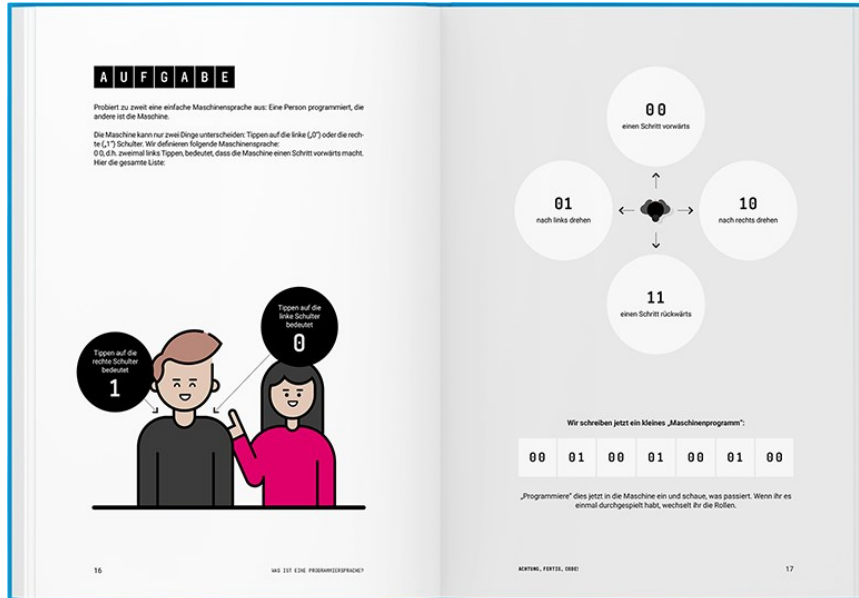
Za pomoci minipočítače, se kterým je obsah učebnice spojen se žák učí základním principům ze světa programování, ale také se doví něco o animaci, zvuku, použití barev, či jak poslat zprávu. Učebnice žáka provází projekty krok za krokem. (Hep Verlag, © 2021)

Obr. 16 – Obálka učebnice Achtung, Fertig, Code!

Obr. 17–18 – Ukázka z učebnice 1 a 2

Obr. 19 – Ukázka z učebnice 3

Obr. 20 – Ukázka z učebnice 4

3.4.7 Ordriket

Série učebnic literatury a norského jazyka pro základní školy. Každá učebnice je rozdělena do pěti kapitol, s tím, že každá kapitola je ještě dál dělena do čtyře „světů“ na čtení, mluvení, jazyk a psaní. Přitom část textů tvoří vlastní literární vesmír vytvořený speciálně pro Ordriket. Zbytek textů, je pak převzat z moderní i klasické literatury. Vedle velkého důrazu na multikulturální stránku učebnice jak v textech, tak ilustracích, je kladen velký důraz i na grafické zpracování učebnice. Font je volený vzhledem k věkové kategorií žáků. Layout má jasnou strukturu, doplněnou o jednoduché grafické symboly označující jednotlivé druhy cvičení, které pomáhají studentům s orientací v knize. Celá série se vyrábí v pevné vazbě. Ke knihám také existuje spousta vedlejších tištěných i digitálních materiálů. (Belma, © 2021)

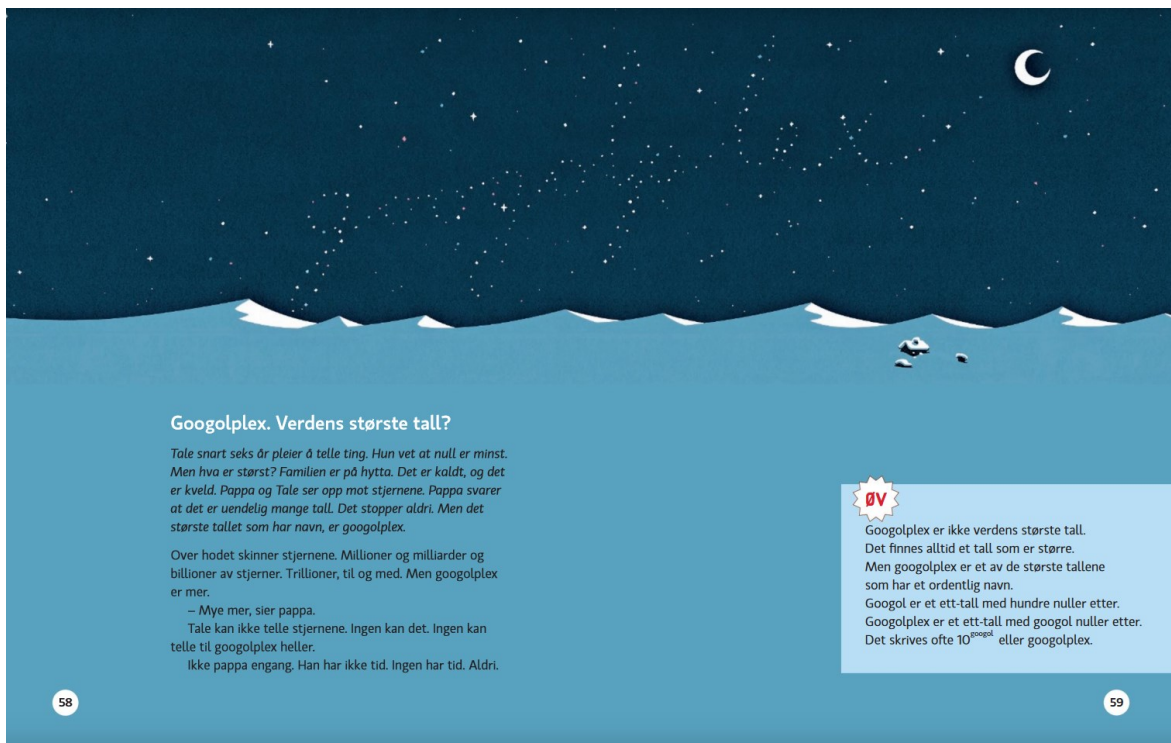
Obr. 21 – Obálky učebnice Ordriket 6A

1 Rettferdig og urettferdig

- Kva synest du er urettferdig?
- Ser du noko på bildet som er urettferdig?

Obr. 22 – Ukázka z Čítanky Ordriket Lesebok Lesebok 3A

Googolplex. Verdens største tall?

Tale snart seks år pleier å telle ting. Hun vet at null er minst. Men hva er størst? Familien er på hytta. Det er kaldt, og det er kveld. Pappa og Tale ser opp mot stjernene. Pappa svarer at det er uendelig mange tall. Det stopper aldri. Men det største tallet som har navn, er googolplex.

Over hodet skinner stjernene. Millioner og milliarder og billioner av stjerner. Trillioner, til og med. Men googolplex er mer.

– Mye mer, sier pappa.

Tale kan ikke telle stjernene. Ingen kan det. Ingen kan telle til googolplex heller.

Ikke pappa engang. Han har ikke tid. Ingen har tid. Aldri.

ØV

Googolplex er ikke verdens største tall. Det finnes alltid et tall som er større.

Men googolplex er et av de største tallene som har et ordentlig navn.

Googol er et ett-tall med hundre nuller etter. Googolplex er et ett-tall med googol nuller etter. Det skrives ofte 10^{googol} eller googolplex.

Obr. 23 – Ukázka z Čítanky Ordriket Lesebok 4A

4 UČEBNICE PRVOUKY

Jelikož jsem se rozhodla v praktické části diplomové práce řešit právě učebnici prvouky, tak tento předmět přiblížím v této samostatné kapitole. Zároveň dále rozeberu pár ukázek učebnic, které se v současné době na trhu nacházejí.

Prvouka je předmět vyučovaný v prvních třech letech studia v primárním vzdělávání. Jedná se o komplexně pojatý předmět s mnoha vazbami k ostatním předmětům.

Prvouka vychází z rámcově vzdělávacího programu s názvem Člověk a jeho svět, který pokrývá cíle vyučování od první až páté třídy. Jedná se o jedinou vzdělávací oblast, která je vytvořena pouze pro 1. stupeň ZŠ.

Vzdělávání, v oblasti Člověk a jeho svět, rozvíjí poznatky, dovednosti a prvotní zkušenosti žáků získané ve výchově v rodině a v předškolním vzdělávání. Žáci se učí pozorovat a pojmenovávat věci, jevy a děje, jejich významné vztahy a souvislosti, čímž vytváří jejich první ucelený obraz světa.

Podmínkou úspěšného vzdělávání je podle RVP osobní prožitek žáků v dané oblasti, který vychází z konkrétních nebo modelových situací. Je kladen důraz na propojení této vzdělávací oblasti s reálným životem a s praktickou zkušeností žáků. Měl by je připravit na zvládání nových situací v životě a také na novou roli školáka, také by jim měl pomoci při nacházení jejich postavení mezi vrstevníky a při upevňování pracovních a režimových návyků.

Člověk a jeho svět, připravuje základy pro specializovanější výuku v pozdějších ročnících.

Celý vzdělávací program se dělí na pět tematických okruhů, kterých není třeba se zcela striktně držet. Můžou být zpracovány různě napříč prvním stupněm.

- 1. Tematický okruh Místo, kde žijeme** – žáci se učí na základě poznávání svého nejbližšího okolí o souvislostech a vztazích v rámci rodinného života, školy, obci a celkově ve společnosti. Učí se vstupovat do každodenního života pomocí vlastní aktivity, o tom, jak nalézat nové i zajímavé věci a celkově jak se bezpečně v tomto světě pohybovat. Důraz je kladen na praktické poznávání místních a regionálních skutečností a na utváření přímých zkušeností. Žáci by si během výuky měli postupně rozvinout kladný vztah ke svému bydlišti a postupně i k národnímu cítění a naší zemi.
- 2. Tematický okruh Lidé kolem nás** – postupně v žácích upevňuje základy vhodného chování. Pomáhá osvojovat si zdravé jednání mezi lidmi. Žáci by v rámci okruhu

měli poznávat, i prvky lidské kultury to, jak se lidé baví, ale také jaké jsou základní práva a povinnosti každého z nás. Dále by se měli seznámit také s problémy lidskými, společnostními a globálními. V neposlední řadě by měl žáky uvést do světa financí. Celý tematický okruh tak směřuje k prvotním poznatkům a dovednostem budoucího občana demokratického státu.

3. **Tematický okruh Lidé a čas** – učí žáky orientovat se v dějích a v časech. Žáci by se měli dozvědět, proč a jak se čas měří, jak události postupují v čase a utvářejí historii. Poznávají, jak se život a věci okolo vyvíjejí a jak se mění v čase. Témata začínají u nejznámějších událostí v rodině, obci, regionu a postupuje se postupně k nejdůležitějším okamžikům v historii naší země. Podstatou okruhu je probudit v žácích zájem o minulost jak regionu, tak i celé země. Proto je důležité, aby žáci v rámci tohoto okruhu, mohli získávat a samostatně vyhledávat informace z dostupných zdrojů, především pak od členů rodiny a od lidí v nejbližším okolí.
4. **Tematický okruh Rozmanitost přírody** – tento okruh představuje žákům Zemi a život na ní jako jeden velký nedílný celek, kde se všechno děje ve vzájemném souladu a rovnováze. Žáci poznávají rozmanitost a proměnlivost živé i neživé přírody. Také je třeba, aby pochopili vliv člověka na své okolí a to, jak je snadné přírodu narušit a zároveň obtížné jí pak obnovit.
5. **Tematický okruh Člověk a jeho zdraví** – v tomto okruhu žáci poznávají především sami sebe na základě poznávání člověka jako živé lidské bytosti, která má své biologické a fyziologické funkce a potřeby. Poznávají zdraví člověka jako stav biologický, psychologický i sociální, který vyžaduje rovnováhu. Seznamují se s vývojem lidského těla od narození až do dospělosti, co je pro člověka vhodné a nevhodné z hlediska denního režimu, hygieny, výživy, mezilidských vztahů atd. Učí se základní poučení o zdraví a nemocech a o tom, jak jím předcházet a jak poskytnout první pomoc. Dále si osvojují bezpečné chování a vzájemnou pomoc v různých situacích. Na konci by měli dojít k poznání, že zdraví je důležitou hodnotou v životě člověka. (RVP, 2017)

Na trhu samozřejmě najdeme velké množství učebnic Prvouky, které splňují tyto cíle, jejich obsah a vizuální stránka se však od sebe velice liší, stejně jako didaktické prostředky.

4.1 Osobní hodnocení učebnic

4.1.1 Prvouka 1 (nakladatelství Fraus)

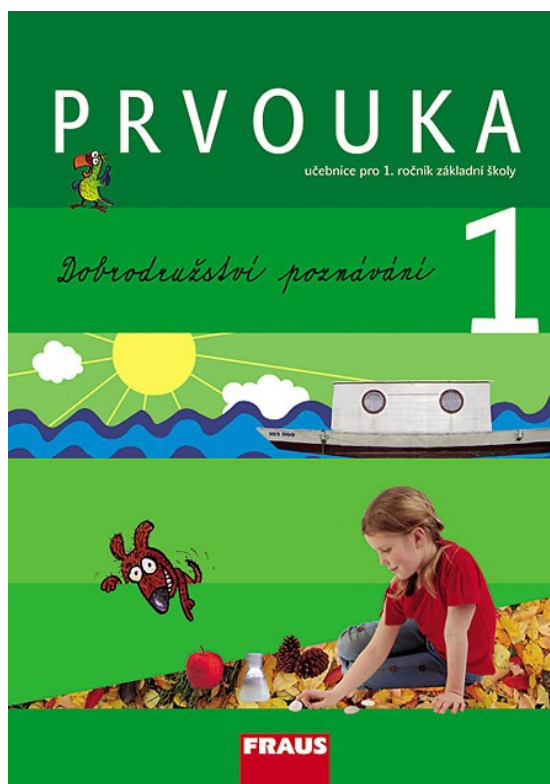
Učebnice prvouky od nakladatelství Fraus, získala za svůj druhý díl první místo v soutěži Best European School Book Award. (Je potřeba zmínit, že kritériem hodnocení není design, i když i ten jistě hraje svou roli. Hodnotí se hlavně obsah a užité didaktické prostředky.) Učebnice kombinuje klasickou učebnici s pracovním sešitem. Fraus má na trhu v současné době dvě řady této učebnice. V novějším vydání je vypuštěný pracovní sešit a učebnice je v hybridním formátu a je tak zkombinována s multimediálním obsahem. (FRAUS)

Grafické zpracování učebnice patří k těm lepším, se kterými se můžeme setkat. Nad textem ve velkém převažuje obrazová část, která je tvořena kombinací ilustrací, fotografií a vektorovými prvky. Toto kombinování je nešťastné obzvláště pak v případech kdy tyto kombinace nalzáme na stejné stránce, bez snahy o nějaké esteticky řešené propojení. Autoři prostě vyřešili vizuální část u cvičení jedním způsobem a v dalším cvičení zase druhým. Nebo je prokombinovali přímo v jednom z nich. Ilustrace samy o sobě nemají jednotné stylizované zpracování a na stránkách učebnice narazíme na práci více autorů.

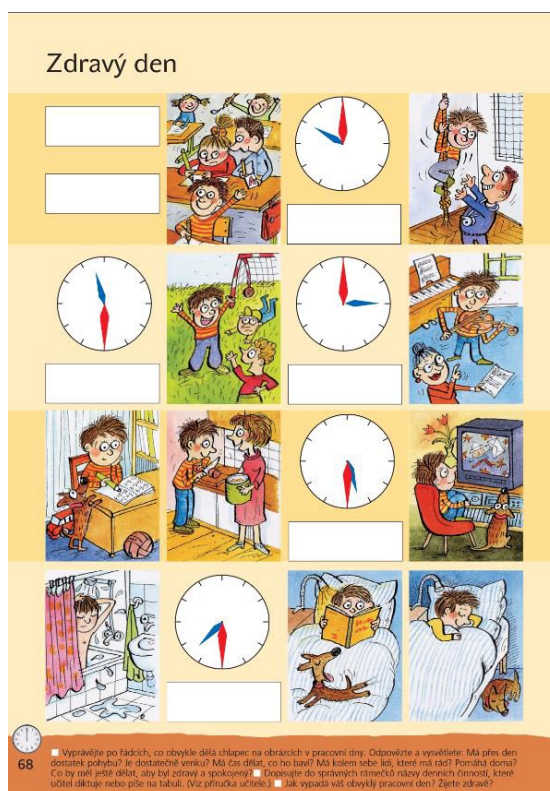
Textová část je tvořena fontem John Sans s tím, že většina textů v podobě zadání je umístěná ve spodní části učebnice v barevných rámečcích. Jejich barevný podklad, který se liší podle kapitol není vždy ideální a v případě kombinace horšího osvětlení je namáhavá pro oči. Na druhou stranu oddělení zadání od cvičení na stránkách, vzhledem k tomu že žáci obvykle neumějí číst je chytré, jelikož nenarušuje layout stránek, a naopak pomáhá k jeho sjednocení.

Ve spodní části učebnice nalezneme i paginaci které je vedle běžného čísla řešená i symbolem, který má usnadňovat žákům práci s knihou. Tyto symboly jsou řešeny stejně jako výše zmíněná obrazová část a kombinují fotografické zobrazení, s ilustrací, ale také s vektorovým tvarem. I když by se zdálo, že původní autorský záměr byl čistě vyřešit tuto část právě fotograficky, tak v částech, kde nejspíš narazili na problém, jak označit kapitolu týkající se dopravy, či rodiny, tak místo snahy nalézt řešení prostě šáhli po vektorových obrázcích.

Jako doplňkový tištěný materiál učebnice obsahují pár archů samolepek, které mají své použití u některých cvičení a jejich zpracování odpovídá zbytku učebnice.

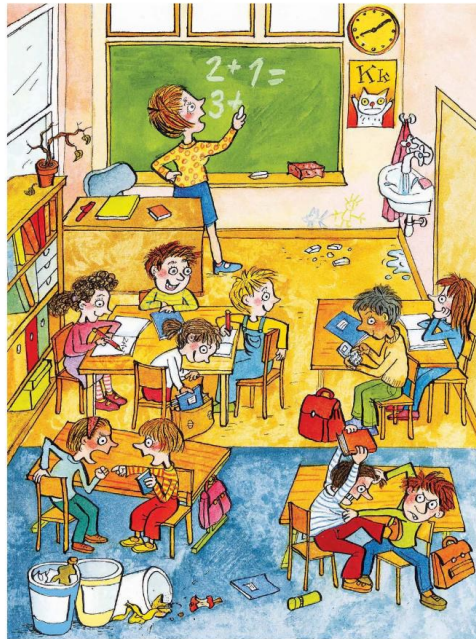

Obr. 24 – Obálka učebnice Prvouka 1

Obr. 25 – Ukázka z učebnice Prvouka 1 – Zdravý den

Pravidla naší třídy

28 ■ Co je ve třídě na obrázku špatné? Zakroužkujte červeně místa, kde je něco v nepořádku. Proč se vám tyto věci nelíbí? ■ Co byste poradili této třídě? Jak je to ve vaší třídě? Co by mělo být ve vaší třídě lepší?

Obr. 26 – Ukázka z učebnice Prvouka 1 – Pravidla naší třídy

Pravidla jsou důležitá

[Udělejte si](#)

29 ■ Máte ve vaší třídě dohodnutá pravidla chování? Kde je můžete vidět? Co znamenají? Jak se vám je daří dodržovat? ■ Obrázky ukazují, jak pěkně se k sobě chovají žáci jedné třídy. Jaka pravidla asi odpovídají jednotlivým obrázkům? ■ Kde všude je ještě důležité dodržovat pravidla? Uveďte pravidla, která je třeba dodržovat v situacích na dolních obrázcích. Platí pravidla jen pro děti, anebo i pro dospělé?

Obr. 27 – Ukázka z učebnice Prvouka 1 – Pravidla jsou důležitá

4.1.2 Hravá prvouka člověk a jeho svět (nakladatelství Taktik)

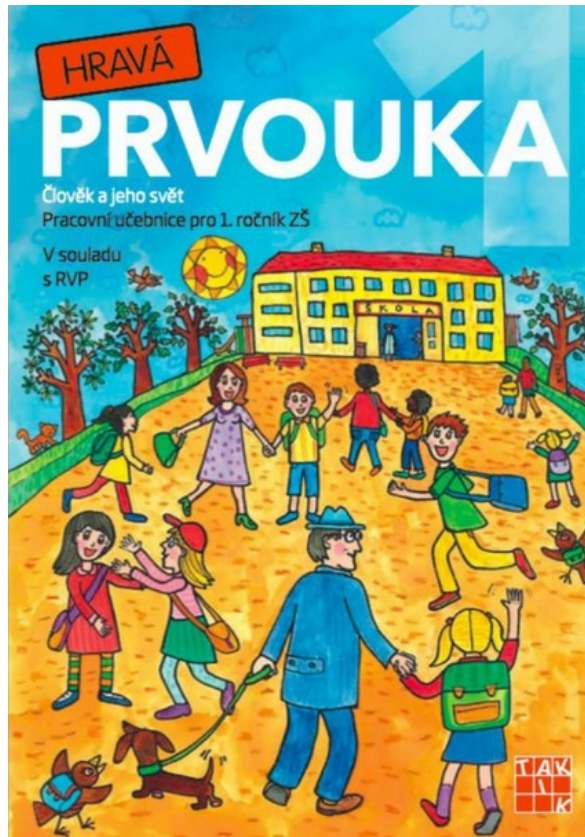
V případě nakladatelství Taktik se setkávám s tzv. pracovní učebnicí, což je kombinace učebnice a pracovního sešitu v jednom. Tato učebnice má svou digitální verzi, ta však slouží především učitelům pro rozšíření jejího použití za pomoci interaktivní tabule.

Již na první pohled, učebnice postrádá jasně danou strukturu. Dalo by se říct, že obálka učebnice je předzvěstí toho, jak je zpracovaný obsah. Celostránková ilustrace ukazuje, že v tomto případě nakladatelství k práci nepřizvalo kvalitního ilustrátora. Kombinace písma v horní části i přes použití jednoho fontu naráží v prokladu řádků a snaze vytvořit jeho hierarchii hned několika způsoby.

Na stránkách učebnice pak vládne zmatek, způsobený také snahou využití volného místa na stránkách do nejvyšší míry. Stejně jako výše uvedená učebnice od Frausu, kombinuje na stránkách fotografie s ilustracemi a vektorovými prvky v tomto případě však celek vyznívá o dost hůř. Když jsem přemýšlela, čím to je, tak jsem došla ke dvou možnostem. První je ta, že učebnice je celkově po vizuálně stránce méně kvalitní a tím se tento problém umocňuje, ale také jsem si všimla, že překvapivě v případě učebnice od Frausu se fotografie ve velké míře shodují v barevném schématu s ilustracemi, což se v tomto případě neděje. I v této učebnici, se ale vyskytují ilustrace od různých autorů.

Text je řešený fontem Times New Roman a na stránkách se v podobě zadání a nadpisů vyskytuje volně, nebo v barevných rámečcích, které jsou využity nejednotně. Jediným stálým prvkem v layoutu učebnice je záhlaví a zápatí v podobě barevné lišty.

Práce s učebnicí je ozvláštněna kartičkami, které žák musí vystříhnout z okraje stránky na které se nachází cvičení a následně nalepit na správné místo. Jako doplňkový materiál jsou k učebnici přiřazeny papírové hodiny.

Obr. 28 – Obálka učebnice Hravá prvouka 1

2. PODZIM

NA PROCHÁZCE V LESE

Les je domovem mnoha zvířat i rostlin. My jsme v něm jen na návštěvě. Proto se musíme chovat tiše, neničme okolí, neodhazujeme odpadky. Do lesa chodíme za odpočinkem, dýcháme tam čistý vzduch a sbíráme lesní plody.

STROMY LISTNATÉ

DUB

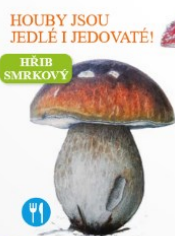
BUK

JÍROVEC

1 M SPOČÍTEJ:
Honzík našel pod dubem 3 hříby a pod bukem 2. Nakresli si nejdříve všechny hříby a spočítej je.

HOUBY JSOU JEDLÉ I JEDOVATÉ!

HŘIB SMRKOVÝ

MUCHOMURKA ČERVENÁ

2 M VYŘEŠ A DOPLŇ:
Jak se jmenuje náš národní strom?

2 + 1 = P
1 + 3 = A
1 + 1 = I
1 + 0 = L

1	2	3	4

16 Na procházce najdi list, vyliš ho a zjist, ze kterého stromu je. Vytvoř se třídou společný herbář.

Některé stromy nemají , ale jehličí. Takovým říkáme jehličnaté. Na zůstává i přes zimu, opadává pouze u modřinu. Semínka jsou schována v .

STROMY JEHLIČNATÉ

SMRK

JEDLE

BOROVICE

MODŘÍN

3 M SPOČÍTEJ: Na procházce v lese jsem uviděl 2 srny, 1 jelena a 2 zajíce. Kolik zvířat jsem viděl v lese?
VIDĚL JSEM ZVÍŘAT.

ČJ VYMYSLI větu se slovem **smrk**. Jmenuj lesní zvířata, která začínají písmeny: **S M R K**.

4 VYBARVI všechna zvířata, která žijí v lese. Jmenuj další.

Obr. 29 – Ukázka z učebnice Hravá prvouka – Podzim

6. LIDÉ A SPOLEČNOST

TŘÍDÍME ODPAD

Co to pod okny dělá takový rámus? Oranžové nákladní auto odváží kontejnery s odpadem. Na co je asi ta velká bílá nádoba? Pomůžeš mi roztrdit správně odpadky?

1 **a** VYBARVI správnou barvou všechny kontejnery.
b Stejnou barvou OZNAČ odpadky, které do nich patří.

PAPÍR

BÍLÉ A BAREVNÉ SKLO

PLAST

2 **a** POVÍDEJ:
b Proč je důležité třdit odpad?
c Z čeho se vyrábí papír?

Pc Vytvořte si svůj vlastní papír. Děti ho můžou použít třeba na příměčko. (www.etaktik.cz/restazeni/rucnypapir.doc)

CHRÁNÍME PŘÍRODU

V neděli jsem byl s babičkou v zoologické zahradě. Co já tam viděl zvířat! s dlouhým krkem, zivajícího , skákající i mohutného . Proč tam vlastně žijí?

1 **a** ŘEKNI, která zvířata jsou na obrázku.
b VYMALUJ zvířata, která u nás žijí jen v ZOO.
c POVÍDEJ, co dělají lidé na obrázku špatně.

2 **a** Také rostliny je třeba chránit. Lidé zakládají národní parky, rezervace, botanické zahrady. ZNÁŠ některý národní park?
b POJMENUJ správně tyto chráněné rostliny:

NÁPOVĚDA:
ORCHIDEJ
KONIKLEC
LEKNÍN

Obr. 30 – Ukázka z učebnice Hravá prvouka – Lidé a společnost

3. RODINA

MOJE RODINA

Každý má svoji rodinu. Někdy žijí děti jen s maminkou nebo tatínkem. Některé děti vyrůstají v dětských domovech, kde o ně pečují tety. Některé děti se dostanou do nových rodin.

1 NAKRESLI obrázek své rodiny:

2 KDO patří do tvé rodiny? Máš nějaké sourozence?

NAROZENINY

Dnes mám svůj den. Rodina se sejde jen kvůli mně. Mám narozeniny. Maminka upeče , tatínek mi koupil novou stavebnici . Na oslavu přijdou i a .

1 **M** SPOČÍTEJ:
Otovi hoří na dortu 7 svíček. Kolik barev mají svíčky?

Napiš číselný počet svíček ke každé barvě.

2 **a** VYSTŘIHNI obrázky členů rodiny.
b SEŘAĎ je od nejmladšího po nejstaršího.
c VLEP obrázky do rámečků. Kdo je nejmladší a kdo nejstarší?

Cj Četba/poslech: „Jak pejsek s kočičkou vařili dort.“ (Josef Čapek: Povídání o pejskovi a kočičce). Děti zjistí, co vše se dává do opravdového dortu.

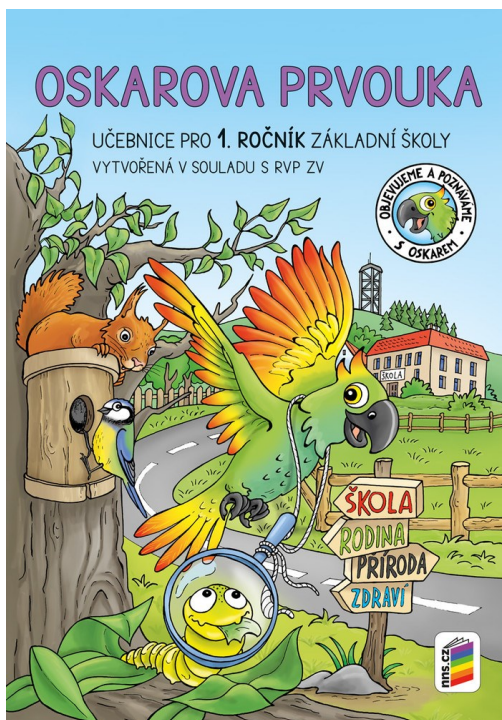
Pc Děti vymodelují z plastelíny nebo hlíny dort.

Obr. 31 Ukázka z učebnice Hravá prvouka – Rodina

4.1.3 Oskarova prvouka (nakladatelství Nová škola)

I tato tištěná učebnice má svůj digitální protějšek, který si zachovává formát tištěné učebnice, který je však lehce přizpůsoben k použití na interaktivní tabuli.

Oskarova prvouka je řešená formátem A4 a celou knihou provází maskot ve formě papouška Oskara. Z výše uvedených učebnic, je zatím nejjednodušší v řešení obrazové části, kdy je z více jak 90 procent řešená čistě ilustracemi v jednotném stylu. Zbytek jsou fotografie. Textová část učebnice, je řešena postupně v rámci pokroku dětí s porozuměním psanému slovu za využití fontu, který nakladatelství Nová škola vytvořilo jako konkurenci Comenia Scriptu, s názvem NNS Script. Ten, byl z nějakého důvodu schválený MŠMT i pro učení psaní. Celá učebnice má vedle běžné paginace i orientační systém sestavený z kombinace značek, které nevyžadují poznávání číslic a který nahrazuje i názvy kapitol. V druhé polovině pak učebnice přechází k psanému pojmenování. V tomto případě si někdo však nepohlídal jednotnost a první název kapitoly je psaný NNS Scriptem, další jsou však už fontem Times New Roman. Ten najdeme pak i v zápatí učebnice, kde se nachází zadání k cvičením. Učebnice v rámci vývoje čtení pracuje i v zadáních pro cvičení, které jsou komunikovány pomocí piktogramů. Každé cvičení je odděleno od druhého rámečkem a má tak vlastní prostor, i tak je však prostor papíru využit na maximum a učebnice tak vypadá stránku za stránkou totožně. Jako doplněk zde opět slouží nálepky.

Obr. 32 – Obálka učebnice Oskarova prvouka

1

2

3

4

32

1. „Přehlédl a vyprávěl.“ Podle fotografie tak vyprávěj o krajčině v zemi. Věnuj se oměti v přehledě.
2. „Přehlédl a říkal.“ Žák se prohlédne fotografií a říká, co na něm vidí. Uváděje se možnosti nebo přidávané otázky v zemi.
3. „Říkal.“ Žák vypráví o zvířatech na fotografiích. Uváděje se, které další zvířata může v zemi v lese vidět. Pak vypráví, jak jsou v zemi odlišné zvířata.
4. „Přehlédl a vyprávěl.“ Žák vypráví o ptácích na fotografiích. Uváděje se, že odlišný pták a oase ptáctví. Pak vypráví, jak jsou v zemi odlišné ptáky.

1

2

NA NOSÍM:

V NOSÍM:

NA I V NOSÍM:

3

NELA MÁ ASI ...

NELA MÁ ASI ...

33

1. „Vyprávěl.“ Podle obrázků v oválných rámech vypráví o zemi. Opíše se i uživo předmětů kapesní.
2. „Přehlédl a vybral.“ Žák přečte vztahy a vybere odlišnost a slovo, které jsou vhodné pro danou situaci. Vybere i odlišnost a slovo, které odlišuje slova v zemi odlišných.
3. „Přehlédl a přehlédl.“ Žák si prohlédne obrázky, přečte text, který se k němu vztahuje. Uváděje, o čem obrázek či, když se odlišuje od ostatních.

Obr. 33 – Ukázka z učebnice Oskarova prvouka – Zima

Domov 6

1 **Vyprávěj a nalep.**

2 **Přečti a vyprávěj, jak můžeš šetřit.**

Jídla si vezmu tolik, kolik sním.
Všímám si, zda někde neteče voda zbytečně.
Dávám pozor, aby se nesvítilo, když to není potřeba.

3 **Přečti a vybarvi podle barvy kontejneru.**

kelímek noviny sklenice sešit

telefon lahev PET lahev fén

76

1. „Vyprávěj a nalep.“ Žák vypráví o obrázcích a uváděje se, co na něm není v podobě (obrázky vody, rozsvícená lampa, zaparkované auto, nesvítilo odpad). Uváděje se, jak se vyznačí obrázek. V této úloze se zaměřuje a nalepí je na odpovídající místo na obrázcích.
2. „Přečti a vyprávěj, jak můžeš šetřit.“ Žák přečte vztahy a uváděje se, jak může šetřit potřeními, vodou a elektrickou energií.
3. „Přečti a vybarvi podle barvy kontejneru.“ Žák přečte slova na kartičkách a vybere příslušný před tím podle barvy kontejneru, do kterého daný odpad patří.

Domov 7

1 **Přečti a vyprávěj.**

Kamila jela na víkend vlakem do Děčína.
Na cestě ji doprovázela teta.
Strýc na ně čekal na nádraží.
Odvezl je do rodinného domku, kde s tetou bydlí.
Pak Kamila poslala rodičům SMS zprávu.

2 **Přečti a vyber SMS zprávu, která informuje o příjezdu.**

Ve vlaku jsme si povídalý. Vlak jel rychle. Kamila

Dojela jsem v pořádku. Kamila

3 **Přečti a řekni, komu Kamila poslala pohlednici.**

Kamila byla s tetou a strýcem na výletě v Hřensku.
Pluli tam na pramicích skalními soutěskami.
Z výletu poslala Kamila rodičům pohled.

? Znáš svou adresu? Zkus ji napsat do sešitu.

4 **Pozoruj cvičení 3 a napiš ANO/NE.**

Pohlednici poslala Kamila. _____
Kamila bydlí v Jeseníku. _____
Kamila byla na výletě v Praze. _____

77

1. „Přečti a vyprávěj.“ Žák přečte text, vypráví o něm a o svých zážitcích z odlišného výletu.
2. „Přečti a vyber SMS zprávu, která informuje o příjezdu.“ Žák přečte dvě SMS zprávy a vybere tu, která rodiči Kamila informuje o příjezdu. Uváděje se možnost přehled a možnost informací.
3. „Přečti a řekni, komu Kamila poslala pohlednici.“ Žák přečte, komu Kamila poslala pohlednici. Přehled se odlišuje a uváděje se, že to není žádný z nich.
4. „Pozoruj cvičení 3 a napiš ANO/NE.“ Žák si přečte pohlednici cvičení 3 a pak napíše za vztah ANO/NE podle jejich pravdivosti.

Obr. 34 – Ukázka z učebnice Oskarova prvouka – Domov

4.1.4 Cestička do školy (nakladatelství Alter)

Tištěná učebnice tentokrát netradičního formátu 212 x 220 mm, dělená na první a druhý díl. Obrazová část obou dílů je sjednocená do ilustrací v jednom stylu, bez užití fotografií. Celkově působí učebnice jednotně, zároveň však nepůsobí každá stránka stejně. Jsou prostřídány celostránkové ilustrace s ilustracemi menšími, kterých se pak na stránce vyskytuje více. Textová část je řešená Helveticou. Přičemž běžný text je tištěný modrou barvou. Pro zvýraznění částí textů je pak použita barva červená. Ve druhém díle učebnice, je tento font v některých případech prostřídáný spojovaným písmem z písanek. Na konci každé stránky se vyskytuje (sebe)hodnocení k jednotlivým cvičením, což je záležitost, se kterou se u ostatních učebnic nesetkáme. Chybí zde však druhotný orientační systém vedle klasické paginace.

Doplňkový materiál je zde v podobě archů uprostřed učebnice, které slouží jako karty, či části k nalepení do jednotlivých cvičení. Nepraktické je, že žák k tomuto úkolu potřebuje vlastní lepidlo. Nápomocná je alespoň perforace, ke snadnému odtržení jednotlivých částí.

Obr. 35 – Obálka učebnice Cestička do školy I

Nástěnný obraz č. 1; MP: str. 25, 26

2. V dalším úkolu má František říkat, jaké co je, a barevně má vyznačit, co k sobě patří. Pomoz mu a podtrhni květiny červeně, ptáky modře, motýly žlutě, brouky zeleně. Vyber si jednu rostlinu nebo živočicha a pověz, co o nich víš.

3. Malá Zuzka si celou dobu hrála a Františka vůbec nerušila. Nakonec musely děti všechny věci uklidit. Hračky daly do košíku. Vyznač: Školní potřeby uložily do skříňky. Vyznač:

23 * *

Obr. 36 – Ukázka z učebnice Cestička do školy

XI.
Domácí příprava na vyučování

1. František si doma čte a připravuje se na školu. Dnes má za úkol dokreslit chybějící části obrázků.

František umí o obrázcích říkat různé věty: **Holčičko jsem dokreslil...** Říkej také tak.

* 22 Umím vypravovat o obrázku. *

Obr. 37 – Ukázka z učebnice Cestička do školy

4.2 Shrnutí

Učebnice prvouky jsou si z velké části podobné. A zbylé, které se na trhu v současnou dobu nacházejí, bychom mohly s klidem zaměnit za výše uvedené, přesto by popis zůstal více méně stejný. Většina se drží formátu A4 a propojuje krkolomně ilustraci s fotografií, či je čistě ilustrovaná. Zároveň je vždy velká snaha o maximální využití místa na stránkách, což je ve snaze snížit počet stran a tím pádem i cenu publikace pochopitelné. Avšak, chybí zde snaha nějak se odlišit od standardu co se vizuální stránky týče.

Obr. 38 – 43 – Obálky dalších učebnic prvouky na trhu

5 NAUČNÁ LITERATURA PRO DĚTI

Tuto kapitolu zařazuji do své diplomové práce z důvodu, že tento žánr je ve své podstatě učebnicím blízký. Naučná literatura pro děti, má za cíl předávat fakta a informovat podobně jako učebnice. V této kapitole se nebudu však zabývat obsahem těchto knih, i když je to prvek od knihy neoddělitelný. A to proto, že kvalita obsahu může být všelijaká, jelikož na rozdíl od učebnic naučné knihy pro děti, ne vždy procházejí kontrolou faktů, i když bychom mohli konstatovat, že je v zájmu nakladatelství, aby byl text, pokud možno objektivní a správný. Naučná literatura v posledních letech zažívá období rozkvětu, a tak najdeme velké množství ukázek jak kvalitních, tak i těch špatných.

Jedná se spíš o drobné zamyšlení s uvedením několika ukázek, jak může vypadat odborný text, když je esteticky zpracován.

Naučná kniha pro děti může mít mnoho forem, ať už z hlediska obsahu, formátu knihy, zpracování ilustrací tak i layoutu. V této části funguje poměrně velká autorská volnost. Knihy se navíc velmi často zaměřují jen na jedno téma či oblast, která tak může být detailněji zpracovaná a celkově dopomáhá k tomu, aby kniha působila uceleně. Také zde není takový tlak na konečnou cenu jako u učebnic.

5.1 Pozor, doktor!

Kniha představuje dějiny medicíny v sedmi dnech a v sedmi oblastech lékařství od pravěku až po současnost. Je postavena na porovnání současného a historického přístupu k nejrůznějším oblastem medicíny. Publikace je bohatě ilustrována a naučný text je doprovázen básněmi od Robina Krále. (Zlatá stuha, © 2021)

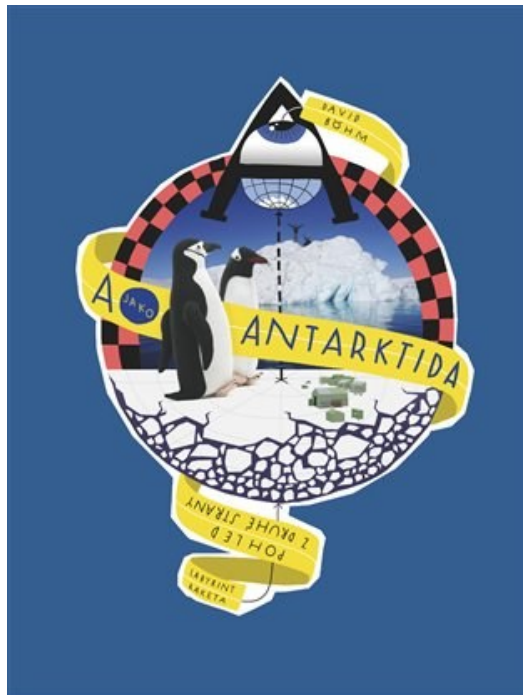
Obr. 44 – Obálka knihy Pozor doktor!

Obr. 45 – Ukázka z knihy Pozor doktor!

5.2 A jako Antarktida

A jako Antarktida je autorská encyklopedie Davida Böhma, který při její tvorbě vycházel i z vlastní zkušenosti s tímto kontinentem. Kniha je po vizuální stránce tvořena fotografiemi, komiksy, mapami, 3D ukázkami, to vše do kupy ukazuje čtenáři pohled na Antarktidu v rámci globálního ekosystému a jak je důležité tento kontinent zachovat i pro další generace. (Zlata stuha, © 2021)

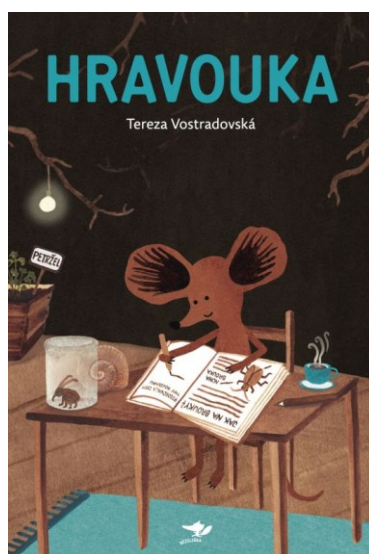
Obr. 46 – Obálka knihy A jako Antarktida

Obr. 47 – Ukázka z knihy

5.3 Hravouka

Knížka i interaktivní hra. První část projektu vznikla jako diplomová práce autorky na pražské UMPRUM. (Hravouka – hravá prvouka, © 2021) Kniha a hra určená pro děti a jejich rodiče. Kniha je popisována jako hravá prvouka. Hlavní výhodou knihy je že má svého průvodce po tématech v podobě myšky, která se rozhodla si vyrobit vlastní encyklopedii o přírodě. Myška pečlivě prozkoumává své okolí a své poznatky si zapisuje do svého sešitu. Vedle poznávání přírody se zde vyskytují i rady na praktické činnosti jako vyrobení vlastního razítka či jak vytvořit herbář. (Nakladatelství Běžiliška, © 2021)

Obr. 48 – Obálka knihy Hravouka

Obr. 49 – Ukázka z knihy Hravouka

5.4 Profesor Astrokocour: Hranice vesmíru

Profesor Astrokocour je série knih konkrétně encyklopedií, ze které bylo do češtiny přeloženo tři tituly. Podtitul Hranice vesmíru byl první vlaštvkou úspěšné série. Každý díl, který byl do přeložený do češtiny, vždy rozebírá nějaký okruh vědění jako je vesmír, podvodní svět, či lidské tělo. Pokud se koukneme na celkovou sérii v originále, tak většina z doposud vydaných titulů se zabývá ovšem vesmírem. Knihy napsal Dr. Dominic Walliman a ilustroval Ben Newman. První díl Hranice vesmíru má retrem inspirované ilustrace, která se v pozdějších dílech vyvíjí a opouští svůj retro nádech, zachovává si však stejnou stylizaci. (Waterstones, © 2021)

Obr. 50 – Obálka knihy Profesor Astrokocour: Hranice vesmíru

Obr. 51 – Ukázka z knihy

5.5 Atom v kupce sena

Kniha je průvodcem světem chemie, konkrétně periodickou tabulkou prvků. Od Velkého třesku a vzniku veškerých prvků přes představení každého z nich až po experimenty, které mají pomoci objevit více, a hlavně, ukázat prvky v akci. Kniha má také svého průvodce Sherlocka Houbelese a text samotný, pak obsahuje odkazy a narážky na příběhy o slavném detektivovi. Kniha je navíc ještě doplněná komiksy. (Acorn Books, © 2021)

Obr. 52 – Obálka knihy Atom v kupce sena

Obr. 53 – Ukázka z knihy

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 DESIGN UČEBNICE PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLU

V praktické části diplomové práce, jsem vytvořila učebnici prvouky pro 1. třídu základní školy. Pro toto téma jsem se rozhodla poté, co jsem se setkala na jaře loňského roku s učebnicí přírodopisu a angličtiny pro osmou třídu. Dost mě překvapilo, že v případě přírodopisu šlo o stejnou učebnici, kterou jsme na základní škole používali i my.

Zvědavost mě pak přiměla si vzpomenout i na další učebnice, které jsem si zkusila vyhledat v knihkupectvích na internetu. Velkou část jsem jich našla stále v prodeji. Všechny byly samozřejmě za ty roky aktualizovány, co se týče obsahu, po vizuální stránce však zůstaly stejné. Je tak na zamyšlenou, jak mohou být tyto učebnice stále pro žáky atraktivní. Jako například učebnice fyziky, která byla vydána okolo roku 2000 možná i dříve. Skutečný rok vydání není možné dohledat, jelikož jako toto datum je uváděno datum aktualizace. Prodejce tuto sérii učebnic prezentuje jako osvědčenou.

Celkově mi přijdou učebnice po vizuální stránce neatraktivní a rozhodně nelákají k tomu, aby je člověk otevřel. Proto jsem se rozhodla na toto téma zaměřit. A pokusit se udělat model učebnice, která by se od těch současných lišila.

Když jsem dále přemýšlela, jak téma uchopit, došla jsem k závěru, že by bylo nelogické vybrat si učebnici zcela náhodně, například pro druhý stupeň. Zde bych mohla navíc narazit na komplikaci v podobě potřeby užití fotografií a s ním spojeného nákupu ve fotobance. Proto jsem si nakonec zvolila učebnici pro první třídu. Zde bylo na výběr ze slabikáře, matematiky, angličtiny a prvouky. Z tohoto výběru mi přišla nejatraktivnější prvouka.

Prvouka je předmět, který je pomyslnými dveřmi k dalším vědním disciplínám, které jsou později představeny v samostatných předmětech. A jako takový, by měl děti zaujmout, aby si pak snáze našly cestu ke složitějšímu učivu. V první třídě jde pak v prvouce hlavně o představení světa okolo nás a našeho nejbližšího okolí. Do jednotlivých témat se nezachází příliš hluboko, často jde o nejzákladnější informace, které si děti osvojují pomocí vyplňování cvičení, povídáním si, či pozorováním.

Mým zcela prvním záměrem bylo vytvořit učebnici prvouky s typickou vazbou na skobičku a převzatým obsahem z jedné publikace. Takže by se v podstatě jednalo o redesign. Od tohoto záměru jsem po čase ustoupila, jelikož tento typ učebnic běžně vzniká dva až tři roky a časová náročnost přepracování přibližně sedmdesáti stran s cvičením za cvičením nebyla možná. Z tohoto důvodu jsem se uchýlila ke konceptu učebnice, která v rámci mé diplomové práce vznikla, a kterou popíšu v následující kapitole. I přes toto rozhodnutí, jsem zachovala

záměr vytvořit učebnici, která by mohla splňovat požadavky kladené na tyto publikace a která by se hlavně po vizuální stránce v rámci možností, co nejvíce podobala naučné knize.

6.1 Obsah učebnice prvouky Svět a já

Jako první jsem si udělala rešerši existujících učebnic a v návaznosti na to jsem začala přemýšlet, jak uchopit obsah. Nakonec jsem se rozhodla jej převzít. K tomuto kroku jsem přistoupila hned z několika důvodů, které níže rozepíšu.

Prvním a hlavním důvodem je časová náročnost takového úkolu a také má nedostatečná znalost didaktiky. I přesto jsem si hned z kraje tuto činnost vyzkoušela, při vytváření pohybových cvičení na závěr každé kapitoly. Tato cvičení byla však po kontrole do značné míry přepsána, jelikož nebyly právě didakticky správně. Za jejich obsah je tedy v konečném důsledku zodpovědný také někdo jiný než já.

Zbýlý obsah je převzatý z několika zdrojů. Žádná existující učebnice není sestavená obsahově tak, aby bylo možné využít čistě jednu a pouze ji přepracovat vizuálně. Každá kapitola má různorodý počet stran. To se neslučuje s pevně daným počtem stran mnou vytvářené prvouky. Ta se vždy skládá z dvaceti stránek. Proto jsem část cvičení převzala z učebnic Hravá prvouka 1 (Taktik), Prvouka 1 (Fraus), Oskarova prvouka (Nová škola) a Cestička do školy (Alter).

Dalším zdrojem obsahu, mi pak byly otevřené zdroje. Menší část obsahu je pak vytvořena za pomoci kopírování principu cvičení, který je následně aplikovaný na jiné téma.

I když jde o značně vyšší počet stran než u ostatních učebnic, počet cvičení je buďto menší nebo stejný. Je tomu tak z důvodu, že je obsah na stránkách značně rozvolněný. Netvořila jsem design způsobem, abych využila maximum místa na stránce a rozmístění jsem vizuálně vytvářela tak, aby více připomínal běžnou knihu.

Celkově pak učebnice není obsahově nijak časově náročná a bylo by ji možné celou využít ve výuce během pouhého půl roku, možná i dříve. Učebnice nebyla vytvářena se záměrem, aby měl učitel materiál na celou dobu výuky. Nemyslím si, že by učebnice v tomto předmětu měla být jediným zdrojem informací a aktivit.

6.2 Vazba a formát učebnice

Na místo digitální učebnice, či aplikace jsem se rozhodla vytvořit učebnici tištěnou. Vedla mně k tomu myšlenka že v případě prvouky, která se obzvláště v první třídě zabývá

nejbližším okolím žáků, mi přijde digitální učebnice v tabletu jako líné řešení pro věci, které jde snadno dětem ukázat naživo. Navíc se jedná o rok, ve kterém si dítě zvyká na to, že musí sedět v lavici, což je dosti nepřírozené a tablety tuto možnost jen podpoří. I přesto, že by je šlo využít i v jiných činnostech, nežli je vyplňování digitálních cvičení, moc nevěřím tomu, že by někdo dovolil žákům se s drahým vybavením volně pohybovat například venku.

Obr. 55 – Desky učebnice Svět a já

Pro učebnici jsem zvolila alternativní typ vazby. Každá kapitola se skládá z pěti archů lomených klasicky na středu. Kapitoly jsou s pevnými deskami pak spojeny za pomoci kulatých gumiček. Jedná se o velmi jednoduchý způsob spojení, který však umožňuje další manipulaci s obsahem učebnice. Ta totiž nemá pevně dané řazení kapitol a může být tak upravena na míru. Koncept je takový, že by učebnice fungovala v základní sadě pěti až šesti kapitol a následně by se mohla podle potřeb třídy a vyučujícího upravit, buďto zpřeházením kapitol, či jejich přidáním.

Tato vazba skrývá výhody pak i přímo pro žáky. Pokud dojde k zadání domácího úkolu, nemusí žák s sebou brát domů celou knihu, ta naopak může zůstat pod lavicí, stačí když si s sebou vezme pouze potřebnou kapitolu spojenou gumičkou. Tímto se snižuje váha, kterou s sebou žák musí nosit tam a zpátky.

Celá učebnice včetně desek je pak o pár centimetru menší než standardní učebnice, které se nacházejí v současnosti na trhu a které jsou formátu A4. Po vyjmutí z desek je pak formát již znatelně menší. Učebnice tak může zabírat o trochu méně místa na lavici.

Obr. 56 – Jednotlivé kapitoly učebnice po vyjmutí z desek

Desky pevné vazby spolehlivě ochrání obsah i před bezohlednějším zacházením. Hřbet je navíc potažený látkou, aby nedošlo k odření barvy potisku gumičkami, či jeho natržení, ke kterému může dojít obzvlášť v případě není-li povrch laminovaný.

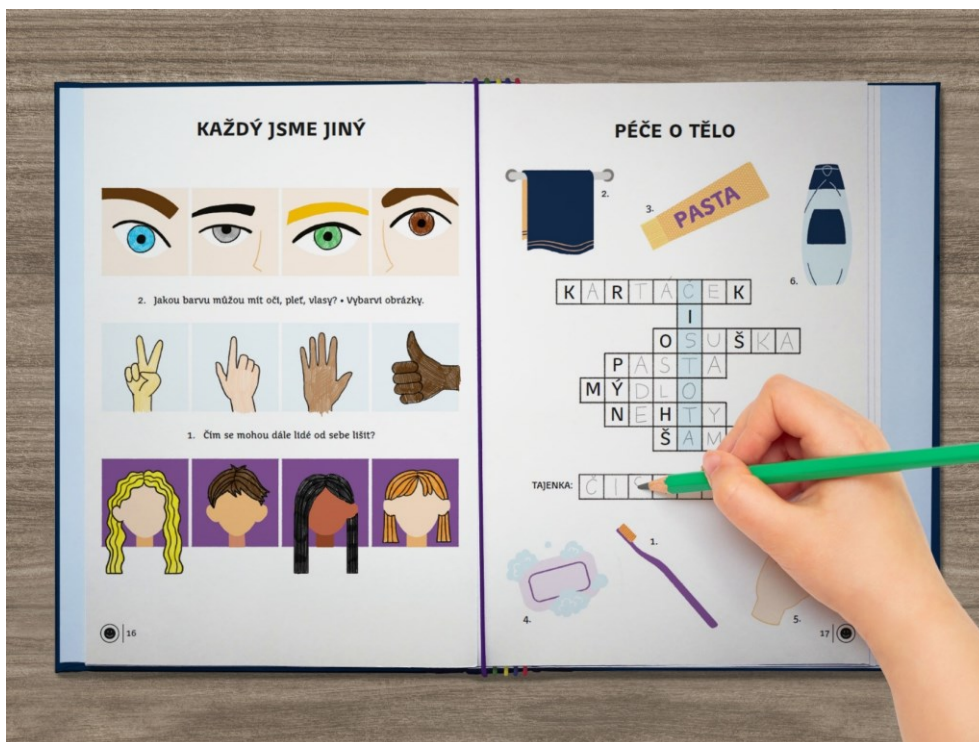
Na samostatné kapitoly jsem pak použila papír s vyšší gramáží, který je odolnější a zároveň i příjemnější pro práci.

Motiv na deskách je volený dle obsahu učiva prvouky, kdy jde o poznávání světa okolo nás. Stejně jako z něj vychází i název učebnice.

6.3 Obrazová část učebnice

Prvouka je plně ilustrovaná. Ilustrace jsou vytvořeny digitálně ve většině případu čistě z barevných ploch a vzorků. Ilustrace byly kreslené v aplikaci Photoshop za pomoci štětce s nerovným okrajem, díky tomu nemají ilustrace zcela ostré okraje, jaké by vznikly například

v případě vektoru. Ilustrace nejsou realistické, jejich stylizace zabíhá však jen do takové míry, aby si zachovaly edukativní formu a byly tak jasně čitelné.

Obr. 57 – Strana 16 a 17 z kapitoly Lidské tělo

Co se týče barev, první záměr byl držet se pevně jedné kombinace barev. Tato paleta by se měnila kapitolu od kapitoly. Jakmile jsem se ale dostala k páté straně první kapitoly, kterou jsem zpracovávala od tohoto záměru jsem ustoupila. V případě, že by šlo o běžnou knížku, věřím že by se tohoto záměru dalo držet, ale v případě učebnice by ilustrace měly odpovídat barevnostně realitě co nejvíce. Oranžové či modré listí na stromě by nebylo ideální. I tak je počet barev omezený jen na určitou paletu s v kombinaci jasných a pastelových barev.

Vedle ilustrací učebnice obsahuje ještě nonverbální navigaci v podobě ikoněk vedle paginace. Ty jsou v učebnici, aby pomohly žákům, kteří ještě neumí číst, v orientaci mezi kapitolami.

Obr. 58 – Strana 6 a 7 z kapitoly Můj domov a rodina

6.4 Písmo

Obecně učebnice pro první třídu obsahují minimum textu. A jde s ním pracovat dvěma způsoby, buďto s ním autor pracuje po celé stránce, tak jak jdou cvičení za sebou, což odpovídá i práci s textem v učebnicích pro vyšší ročníky anebo písmo ze stránky vytlačí do spodní lišty. Tuto možnost, lze použít jen v případě učebnic pro první třídu, kdy text není pro užití učebnice žáky důležitý. Já se rozhodla pro první možnost. Přejde mi přirozenější zapracovat text mezi ilustrace než přidávat navíc na plnobarevnou stránku ještě širokou lištu s textem.

Jako písmo pro sazbu jsem použila Juvenis Book, který má velkou střední výšku. Písmo bylo navíc vytvořeno se záměrem na dětskou literaturu.

Obr. 59 – Juvenis Book font Josefa Týfy

Zarovnání textu jsem v konečném důsledku zvolila na střed. Jelikož, fungovalo nejlépe na všech stránkách učebnice. Toto zarovnání dobře fungovalo nejlépe i v kombinaci s ilustracemi a tím že se jedná o krátké texty ve formě zadání pro jednotlivá cvičení, tak ostatní druhy zarovnání nešlo na všech stránkách dobře ukotvit. Celá kompozice stránek navíc tak působí symetricky.

6.5 Doplnkové materiály

Jako doplňkový materiál k učebnici jsem vytvořila papírové nastavitelné hodiny ke kapitole Člověk a čas a sadu samolepek, které slouží jako pomoc k některým cvičením. Tyto materiály jsou umístěny ve složce, která je zařazená v přední části učebnice a která lze v rámci potřeby zcela vyjmout.

ZÁVĚR

Učebnice jsou důležitou součástí vzdělávání a je v celku jedno, jestli jsou používány klasické tištěné, či jejich moderní digitální verze. A i když bychom mohli říct, že jejich obsah je přednější než design, tak i ten hraje velkou roli. A jistě by mohl hrát ještě větší. Cílem této práce bylo ukázat, že lze k učebnicím přistupovat z estetického hlediska i jinak, než je současný přístup nakladatelství.

A i když, na začátku se zabývám i obecnou teorií, která je pro vznik učebnic důležitá a bez jejíhož průzkumu bych nevěděla, jak k některým věcem přistoupit následně v praktické části, za důležitější považuji až část, která se týká designu a která ve zkratce ukazuje, jak práce jiných autorů, kteří se postavili tomuto problému přede mnou.

Je důležité dodat, že tato diplomová práce nevznikla ve snaze někoho přesvědčit nebo něco změnit, kdyby to bylo takto snadné tak bychom dnes v lavicích našli i jiné slabikáře než ty od klasických vydavatelů učebnic. Šlo mi hlavně o to ukázat, že lze učebnice zpracovat i jinak, obzvláště ty, pro nejmladší žáky. Tyto učebnice nemusí být list za listem vyplněny cvičeními a velkým množstvím obrázků. Naopak mohou být esteticky příjemné a stále si zachovat svou edukační formu. A jelikož jsou učebnice bezesporu důležitou součástí výuky, nemyslím si, že by měly být její jedinou formou a ani tou hlavní.

Obzvláště dnes, kdy se vizuální obsah stává díky internetu a sociálním sítím důležitější než text, může design napomoci k podpoře zájmu o dané téma či předmět. A i když design není jediným aspektem, který by k tomuto měl vést, podle mě ho může výrazně podpořit.

Jistě by bylo zajímavé, toto téma dále rozpracovat a pokračovat zpracováním učebnic i pro vyšší ročníky, kde začíná postupně převažovat text nad obrazem a mění se mnohé další specifikace. Jako náhled nám však může posloužit práce autorů a ilustrátorů naučné literatury, které jsem se věnovala krátce v jedné z posledních kapitol.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ANN-KATRIN VAN DEN HAM, Aiso Heinze, Does the textbook matter? Longitudinal effects of textbook choice on primary school students' achievement in mathematics, *Studies in Educational Evaluation*, Volume 59, 2018, Pages 133-140, ISSN 0191-491X, <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2018.07.005>.

ČESKO. Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2008 částka 103, s. 4836-483. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561/zneni-20210227#cast1>

HALADA, Jan: *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007. 378 s. ISBN 978-80-7277-165-3. S. 312-314.

KALHOUS, Zdeněk, Otto OBST. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 807178253x.

KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. *Pedagogický výzkum v teorii a praxi*. ISBN 978-80-7315-174-4.

KŮTOVÁ, V. *Funkce ilustrace ve výchovně vzdělávacím procesu*. *e-Pedagogium*, 2004, vol. 4, iss. 1, p. 72-77.

LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů: zvyšování kvality vzdělávání učitelů přírodovědných předmětů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2489-7.

MAŇÁK, Josef a Dušan KLAPKO, ed. *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006. *Pedagogický výzkum v teorii a praxi*. ISBN 80-7315-124-3.

MAŇÁK, Josef a Petr KNECHT, ed. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007. *Pedagogický výzkum v teorii a praxi*. ISBN 978-80-7315-148-5.

MAŇÁK, Josef, Tomáš JANÍK a Vlastimil ŠVEC. *Kurikulum v současné škole*. Brno: Paido, 2008. *Pedagogický výzkum v teorii a praxi*. ISBN 978-80-7315-175-1.

MAREŠ, Jirí. *Učení z obrazového materiálu*. *Pedagogika*. 1995, 45(4), 318-328.

MATUŠÍK, Zdeněk. *učebnice*. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003 [cit. 2021-01-05]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001062&local_base=KTD.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. [Praha]: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.

PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7178-999-4.

PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál, 2001. *Pedagogická praxe*. ISBN 80-7178584-9.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 72 – 41 – M/01 Informační služby [online]. Praha: MŠMT, 2008 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4986/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4986/>

SIKOROVÁ, Zuzana. Hodnocení a výběr učebnic v praxi. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. ISBN 978-80-7368-412-9.

SIKOROVÁ, Zuzana; VÁCLAVÍK, Marek; ČERVENKOVÁ, Iva. Užívání tištěných a digitálních zdrojů v práci učitelů 2. stupně ZŠ: hybridizace a remixování. *Studia paedagogica*, [S.l.], v. 24, n. 3, p. 111-129, říj. 2019. ISSN 2336-4521. Available at: <<https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/1990>>. Date accessed: 21 dub. 2021 doi:<http://dx.doi.org/10.5817/SP2019-3-5>.

Taiwan Panorama. 2018. Taiwan, 2018. ISSN 1991-525X.

VLČKOVÁ, Kateřina. Nová struktura kurikulárních dokumentů v ČR. Brno, 2005.

WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2491-6. [online]. Dostupné z: https://www.ucl.cas.cz/edicee/images/data/dejiny/Cenzura/Svazek%20II/II._1938-2014_1509_%C4%8C%C3%A1st-osm%C3%A1_1989-2014_PS_Po%C5%99%C3%ADzkov%C3%A1.pdf

WOJDON Joana. Textbooks as Propaganda Poland under Communist Rule, 1944–1989 [e-book]. 1. New York: Routledge, 2018 [cit. 2021-01-06]. ISBN 978-1-315-11427-9.

INTERNETOVÉ ZDROJE

. *Startseite* [online]. Copyright © 2021 hep verlag [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.hep-verlag.ch/aktuelles/belma-award>

:: Waldorfské školy :: . :: *Waldorfské školy* :: [online]. Copyright © AWŠ ČR 2008 [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: http://iwaldorf.cz/wald_ped.php?menu=ped-owa

1. stupeň – Moderní učebnice - Učebnice. *Učebnice* [online]. Copyright © 2021 [cit. 26.04.2021]. Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/cs/nezavisle-stranky/moderni-ucebnice-pro-1.-studen>

5 Characteristics Of A Good Textbook | Bright Classroom Ideas. *Bright Classroom Ideas - Ideas You Can Take To Class Today* [online]. Copyright © Bright Classroom Ideas [cit. 26.04.2021]. Dostupné z: <https://www.brightclassroomideas.com/good-textbook-characteristics/>

BELMA. *2021 BELMA competition is open!* [online]. Dostupné z: <https://www.belma-award.eu/index.php?id=6383ba844c4a153f72930001a0a0a5c1>

Co je to vlastně učebnice? – Perpetuum – vzdělávání bez hranic. *Perpetuum – novinky a trendy ve vzdělávání* [online]. Copyright © Scio 2021 [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://perpetuum.cz/2016/06/co-je-to-vlastne-ucebnice/>

Comenia Serif Pro Gallery | Storm Type Foundry. *Storm Type Foundry* [online]. Copyright ©2021 Storm Type Foundry [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.stormtype.com/families/comenia-serif-pro/gallery>

Concern over reliance on technology in schools. *RTÉ Ireland's National Television and Radio Broadcaster* [online]. Copyright © RTÉ 2021. RTÉ.ie is the website of Raidió Teilifís Éireann, Ireland [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.rte.ie/news/education/2019/0417/1043092-technology-schools/>

Česká škola: Interaktivní učebnice předznamenávají nástup e-knih. *Česká škola* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskaskola.cz/2011/04/interaktivni-ucebnice-predznamenavaji.html>

Digitální vzdělávání předpokladem úspěchu v době 4. průmyslové revoluce . *Školský portál Pardubického kraje > Úvodní rozcestník* [online]. Copyright © 2021 Pardubický kraj [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.klickevzdelani.cz/Zaci-a-studenti/A-co-ted-po-zvoneni/Trh-prace/category/trh-prace/digitalni-vzdelavani-predpokladem-uspechu-v-dobe-4-prumyslove-revoluce>

E-learning, online kurzy a vzdělávání | Vše podstatné na jednom místě [online]. Dostupné z: <https://www.e-learn.cz/e-learning.html#co-je-elearning>

Geometry on the fly – Space and shape - Erickson international. [online]. Copyright © Edizioni Centro Studi Erickson S.p.A. [cit. 21.04.2021]. Dostupné z:

<http://www.erickson.international/en/catalogue/mathematics/geometry/geometry-on-the-fly-space-and-shape/>

Hravouka. *Hravouka - hravá prvouka* [online]. Dostupné z: <https://www.hravouka.circusatos.com/presskit/>

I Really Like Math Interactive Textbook. *A' Design Award and Competition* [online]. Dostupné z: <https://competition.adesignaward.com/design.php?ID=99184>

Montessori | Alternativní školy . *Alternativní školy* [online]. Copyright © 2001 [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <http://alternativniskoly.cz/montessori/>

MŠMT ČR [online]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/32170/download/>

Nakladatelství Běžiliška - Hravouka. *nakladatelství Běžiliška* [online]. Dostupné z: <https://www.beziliska.cz/knihy/hravouka>

Petica, Šestica, Sedmica | Profil Klett. *Profil Klett* [online]. Copyright ©Profil Klett, [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.profil-klett.hr/hrvatski-jezik>

Professor Astro Cat's Frontiers of Space by Ben Newman, Dominic Walliman | Waterstones. *Buy books, stationery and gifts, online and in store | Waterstones* [online]. Copyright © Waterstones, 2021. Waterstones Booksellers Limited. Registered in England and Wales. Company number 00610095. Registered office address [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.waterstones.com/book/professor-astro-cats-frontiers-of-space/ben-newman/dominic-walliman/9781909263079>

Rodiče dětem kupují učebnice ze svého. Ty školní jsou často jako salát Zdroj: https://www.idnes.cz/finance/financni-radce/ucebnice-cena-ucebnic-skolni-pomucky-zdarma.A190825_105210_viteze_frp. *IDnes.cz* [online]. Praha: Marfa, 2019, 27. 8. 2019 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/finance/financni-radce/ucebnice-cena-ucebnic-skolni-pomucky-zdarma.A190825_105210_viteze_frp

Should Textbooks Be Replaced By Notebook Computers?. *Tutoring Services | Oxford Learning* [online]. Copyright ©2021 [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.oxfordlearning.com/textbooks-vs-computers/>

Students Learn More Effectively From Print Textbooks Than Screens, Study Says. *Business - Insider* [online]. Copyright © 2021 [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.businessinsider.com/students-learning-education-print-textbooks-screens-study-2017-10>

Škola, model 2030: konec biflování obrozenců, lišejníků a Husa. *IDnes.cz* [online]. Praha: Marfa, 2020, 12. 2. 2020 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/skolni-reforma-model-2030.A200211_191635_domaci_jum

The Element in the Room by Mike Barfield and Lauren Humphrey – Acorn Books. *Acorn Books* [online]. Dostupné z: <https://acornbooksblog.wordpress.com/2018/11/18/the-element-in-the-room-by-mike-barfield-and-lauren-humphrey/>

Vividbooks | CZ. *Vividbooks for Schools* [online]. Copyright © 2020 www.vividbooks.cz [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.vividbooks.com/home-cz>

Zlatá stuha - A jako Antarktida – Pohled z druhé strany. *301 Moved Permanently* [online]. Copyright © IBBY 2014 [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/a-jako-antarktida-pohled-z-druhe-strany>

Zlatá stuha - Pozor, doktor!. *301 Moved Permanently* [online]. Copyright © IBBY 2014 [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/pozor-doktor->

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
RVP	Rámcově vzdělávací program
SŠ	Střední škola
ŠVP	Školní vzdělávací program
ZŠ	Základní škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1

Czechcrunch [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<https://www.czechcrunch.cz/2020/12/krabice-ktera-se-podoba-cybertrucku-od-tesly-startup-canoo-predstavil-svou-hranatou-elektrickou-dodavku/>

Obr. 2

UMPRUM [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<https://www.umprum.cz/web/cs/umprum/vividbooks-nyiny-chairs-na-london-design-festival-8695>

Obr. 3–5

iF World Design Guide [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<https://ifworlddesignguide.com/entry/237894-aesthetic-textbook>

Obr. 6

A´Design Award and Competition [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<https://competition.adesignaward.com/gooddesign.php?ID=99184>

Obr. 7

iF Design [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<https://ifworlddesignguide.com/entry/254932-visangs-revised-textbook-cover-design>

Obr. 8

Designers [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<http://designers.org/design.php?ID=75723>

Obr. 9–11

Erickson [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
https://static.erickson.it/prod/files/ItemVariant/itemvariant_sfogliolibro/129204_9788859021056_y393_geometria-al-volo-spazio-e-figure.pdf

Obr. 12–15

Profil Klett [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <https://www.profil-klett.hr/sites/default/files/flip/11353/#p=1>

Obr. 16

Learntec [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
https://www.learntec.de/shared_files/content_files/marketing/schule_luga/luga_2019/kw44/bundle.png

Obr. 17–20

Oxocard [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <https://oxocard.ch/de/home/>

Obr. 21

Fagbokforlaget [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<https://www.fagbokforlaget.no/Ordriket-6A-Elevbok/I9788211017444>

Obr. 22

Issuu [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
https://issuu.com/fagbokforlaget/docs/ordriket_3a_leasebok_nyn__2._utgave___9788211034717

Obr. 23

Issuu [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
https://issuu.com/fagbokforlaget/docs/ordriket_4a_leasebok_bm__9788211038180_

Obr. 24

Učebnice Fraus [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<https://ucebnice.fraus.cz/cs/nezavisle-stranky/1.-stufen-prvouka-1.-rocnik>

Obr. 25–27

Učebnice Fraus [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/p3769.html?utm_source=&utm_medium=referral&utm_content=odkaz-na-tistenou-knihu&utm_campaign=prvouka-1

Obr. 28

Etaktik [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <https://www.etaktik.cz/hrava-prvouka-1-pracovni-ucebnice/>

Obr. 29–31

Etaktik [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <https://www.etaktik.cz/hrava-prvouka-1-pracovni-ucebnice/>

Obr. 32

Nová škola [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <https://www.nns.cz/blog/prvouka/>

Obr. 33–34

UčebniceMapy.cz [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<https://www.ucebnicemapy.cz/ucebnice-pro-zakladni-skoly/prvouka-zs/oskarova-prvouka-1-8742.html>

Obr. 35–37

Alter [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: https://alter.cz/vyhledavani-shop?search_api_fulltext=cesti%C4%8Dka+do+%C5%A1koly&op=

Obr. 38–43

Knihy Dobrovský [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<https://www.knihydobrovsky.cz/prvouka-2827>

Obr. 44

Běžiliška [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fbeziliska.cz%2Fknihy%2Fmedicina&psig=A0vVaw2_CFj4C9YbPoZxahiCYvyY&ust=1621472330853000&source=images&cd=vfe&ved=0CAIQjRxqFwoTCKCWw6bF1PACFQAAAAAdAAAAABAP

Obr. 45

Studio Najbrt [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <https://www.najbrt.cz/detail/pozor-doktor>

Obr. 46

Kosmas [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <https://www.kosmas.cz/knihy/264626/a-jako-antarktida-pohled-z-druhe-strany/>

Obr. 47

Rosa Mitnik [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<http://blog.rosamitnik.cz/2019/11/david-bohm-jako-antarktidapohled-z.html>

Obr. 48–49

Běžiliška [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <https://www.beziliska.cz/knihy/hravouka>

Obr. 50–51

Zlatá stuha [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <http://www.zlatastuha.cz/profesor-astrokocour-hranice-vesmiru>

Obr. 52–53

Zlatá velryba [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <https://www.zlatavelryba.cz/atom-v-kupce-sena/>

Obr. 54

Knihy Dobrovský [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z:
<https://www.knihydobrovsky.cz/kniha/fyzika-pro-8-r-zs-538982>

Obr. 55–58

Archiv autora

Obr. 59

Lege Artist [online]. [cit. 19.5.2021]. Dostupný z: <http://lege.cz/typo/juvenis.htm>